

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Erika Zupančič

NOVELISTIKA IVA ŠORLIJA

DIPLOMSKA NALOGA

Izlake, september 2003

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Erika Zupančič
(29. 07. 1976)

NOVELISTIKA IVA ŠORLIJA

DIPLOMSKA NALOGA

Mentor: prof. dr. Miran Hladnik

Ključne besede:

Ivo Šorli, novela, definicije novele, novela v slovenski in nemški literarni teoriji, kratko pripovedništvo, kmečka novela, kriteriji novele

Izlake, september 2003

Kazalo

1	Uvod.....	4
1.1	Življenje Iva Šorlija	5
1.2	Literarni opus Iva Šorlija	6
1.2.1	Pesništvo.....	6
1.2.2	Novele in črtice.....	7
1.2.3	Povesti.....	8
1.2.4	Romani.....	9
1.2.5	Mladinska proza.....	10
1.2.6	Dramatika	10
1.2.7	Šorli kot prevajalec.....	11
1.2.8	Članki, polemike in ocene Iva Šorlija.....	11
1.2.9	Prevodi Šorlijevih del	12
1.3	Uvrstitev avtorja v literarno obdobje	12
2	Teorija novele	13
2.1	Izvor termina novela	13
2.2	Klasična merila nemške šole 19. stoletja	14
2.3	Merila pragmatično-teoretske smeri 20. stoletja.....	14
2.3.1	Določila J. Kleina	14
2.3.2	Določila H. Pongsa.....	15
2.3.3	Mnenje F. Lockemanna	16
2.3.4	Teorija novele po H. H. Malmedeju.....	16
2.4	Odmejitev novele od drugih literarnih vrst.....	17
2.4.1	Petschovo razlikovanje med novelo in anekdoto.....	17

2.4.2	Dodererjevo razlikovanje med novelo in kratko zgodbo.....	17
2.4.3	H. H. Malmede je odmejil novelo od povesti.....	17
2.4.4	Ruski formalist B. Ejhenbaum je odmejil novelo od romana...	18
2.5	Opredelitev novele v slovenski literarni teoriji.....	18
3	Dela, ki jih je avtor sam podnaslovil z »novela«.....	20
3.1	Na sončnih višavah življenja.....	20
3.2	Povest o neki drugi.....	22
3.3	Brez tragike.....	24
3.4	Literarna ljubezen	26
3.5	Hiša v dolini	28
3.6	Gospod Tadej	31
3.7	Golobovi	33
4	Dela, ki jih je literarna zgodovina označila z »novela«.....	36
4.1	Med pešci	36
4.2	Nevesta.....	38
4.3	Iz dolgega časa	41
4.4	Barčica po morju plava	43
4.5	Sam	45
4.6	Disonance.....	47
4.7	Krajši del.....	49
5	Dela, ki po mojem mnenju ustrezajo literarno-teoretični oznaki »novela«.....	52
5.1	Stric Ivan.....	52
5.2	Iz teme v temo.....	54
5.3	Klic čez vodo	56
5.4	Tetin Tone.....	58

5.5	Greh.....	60
6	Ugotovitve	63
6.1	Ugotovitve v grafični obliki.....	67
7	Zaključek	72
8	Viri in literatura	73

1 Uvod

V diplomski nalogi z naslovom *Novelistika Iva Šorlija* sem v uvodu najprej predstavila zanimivo življenjsko pot avtorja, saj je le-ta v marsičem vplivala na njegovo literarno ustvarjanje. Drugi del predstavlja teorijo novele oziroma različne interpretacije omenjene zvrsti, kakršna je najbolj znana v slovenskem prostoru v povezavi s tujo, predvsem nemško. Glede na značilnosti novele, ki so se pojavile v omenjenih interpretacijah, sem izdelala svoj model novele oziroma naredila shemo, ki prikazuje značilne elemente novele. V osrednjem delu diplomskega dela sem po tej shemi najprej obravnavala dela, ki jih že avtor sam podnaslovil kot novele, in sicer z namenom, da ugotovim, ali se je Šorli držal splošnih značilnosti novele in kateri elementi novele pri njem prevladujejo. Nato sem na enak način obravnavala dela, ki jih je literarna zgodovina označila kot novele, na koncu sem še sama dodala nekaj pripovednih del Iva Šorlija, za katera mislim, da jih je literarna zgodovina prezrla in bi jih lahko definirali kot novele.

1.1 Življenje Iva Šorlija

Ivo Šorli se je rodil 19. aprila 1877 na hribovski kmetiji Podrobnik, pol ure nad vasjo Podmelec na Tolminskem. V tem prvotnem okolju je preživel otroška leta in dijaške počitnice, kar mu je kasneje nemalokrat nudilo snov za zgodbe in spise iz kmečkega življenja. Njegov praujec je bil kobariški dekan in Gregorčičev blagi predstojnik Andrej Jekše. Šorlijev oče Jože se je moral zaradi slabih gmotnih razmer (že Šorlijev ded se je namreč priženil na ububožano kmetijo, ki je tudi sin Jože ni mogel več postaviti na noge) odpraviti za zaslužkom v bosenske gozdove. Vrnil se je bolan in kmalu umrl, materi pa zapustil osem otrok. Ivo je uspešno zaključil osnovno šolanje in se že učil ključavničarstva, nakar ga je pobožna teta Nanca sklenila šolati v upanju, da postane »gospod«. Gimnazijo je obiskoval v Gorici, kjer se je navezal na profesorja Andreja Kraglja, tolminskega rojaka. Večino gimnazijskih let je bil gojenec malega semenišča, tam je ravnateljsko delo opravljal dr. Anton Mahnič. Maturiral je v letu 1898, tetine želje glede bogoslovja ni uslišal, pač pa ga je pot vodila v Gradec, kjer je začel študirati pravo. V tem času je bil dve leti za družabnika (sprejel je mesto lektorja) pri slepem baronu Pinu na gradu Kohlkof v Velikovcu, sicer znanemu mecenu slovenskih visokošolcev. Literatura ga je pričela zanimati že v gimnaziji, po maturi se je seznanil z Murnom, v času univerzitetnega študija tudi z Župančičem.

Že leta 1902 je dobil odvetniško pisarno v Gorici, dve leti kasneje pa promoviral za doktorja prava ter se poročil. Za svojo pravno stroko si je izbral notarstvo in sprva služboval po Primorski in Istri (Trst, Gorica, Podgrad, Pulj). Povsod je bil priča hudim nacionalnim bojem, zato je uteho iskal v pisateljevanju.

Ob izbruhu 1. svetovne vojne se je Šorli z družino preselil v Ljubljano. Čez leto dni so se za nekaj časa vrnili v Pulj, od koder so zaradi nevarnosti kmalu odšli v Trst, nato nazaj v Pulj, a so se že po italijanski okupaciji leta 1941 umaknili v Beograd. Šorli je bil v tem času v finančnih težavah ter precej zadolžen, v Jugoslaviji pa je kar poldrugo leto

čakal na novo službo. Končno mu je uspelo dobiti notarsko mesto na Štajerskem, in sicer v Rogatcu, kasneje še v Šmarju pri Jelšah. V tem času je žena z otrokoma živela v Ljubljani, zato je 1926 z velikim veseljem prevzel novo službo v Mariboru, kjer so lahko zaživel pravo družinsko življenje.

V naslednjih letih se je finančno opomogel, začel je tudi potovati. Ob pričetku 2. svetovne vojne mu je umrla žena, otroka sta se odselila in ostal je sam, kar je bil tudi vzrok, da se je preselil v Kranj ter tam odprl notarsko pisarno. Ob okupaciji je Nemcem nekaj časa služil za prevajalca, leta 1941 so ga celo aretirali, vendar tudi kmalu izpustili, vzrok naj bi bila starost.

Po vojni je bil pri okrajnem sodišču v Ljubljani za tajnika. Zopet je navezal stike z literarnimi prijatelji: Nahtigalom, Steletom, Ramovšem, Župančičem in drugimi. Ko se je tri leta po vojni upokojil kot slovenski književnik, se je preselil v Kranj. Umrl je 17. novembra 1958 v Ljubljani, pokopali so ga v Kranju.

1.2 Literarni opus Iva Šorlija

Ivo Šorli je svojo literarno pot začel z verzifikacijo, a je kmalu spoznal, da je proza tisto, kar mu je pisano na kožo. Poleg tega je znan še kot dramatik, prevajalec, člankar, polemik.

1.2.1 Pesništvo

Sprva se je slovenski javnosti predstavil predvsem kot pesnik; v letih od 1898 do 1902 je pesmi objavljaj največ pod psevdonimom Feodor Sokol, in sicer v Ljubljanskem

zvonu (*Iz starih časov, V božjo čast, Nje podoba*), maturantskem literarnem zborniku Na razstanku (*Prvo cvetje, Po zimi, Jaz in ti*) in v Slovenki (*Prej in zdaj, Ob vrnitvi, Vihar*). Zadnjo pesem, *Ko cvete morje*, napisano v prozi, je objavil v literarnem zborniku Na novih potih v letu 1902.

Pisal je lirske in epske pesmi, na prve je vplivala moderna, predvsem prijatelj Murn, pri epskih je čutili Aškerčevo šolo.

Vzporedno s poezijo je začel pisati prirojeno mu prozo. Že od leta 1900 so njegove črtice, novele, povesti in romane prinašale slovenske literarne revije: Ljubljanski zvon, Slovan, Slovenka, almanah Na novih potih, mnoge spise je objavil v samostojnih knjigah.

1.2.2 Novele in črtice

Šorlijevo prvo prozno delo predstavlja novela *Na sončnih višavah življenja* (Na novih potih 1902), z njo je pokazal več nagnjenja, da bi se vključil v slogovna hotenja moderne, vendar se je kasneje izkazalo, da bo ostal realist oz. naturalist.

Več novel in črtic je leta 1907 združil (prej jih je objavljaj v zgoraj omenjenih revijah) v samostojni publikaciji *Novele in črtice*. Snov zanje je črpal tako iz meščansko-uradniškega kot tudi podeželsko-kmečkega okolja, v vseh enajstih delih pa se zrcalijo meščansko dolgočasje, vroče strasti, zakonske prevare, uboji, celo samomori. Med njimi literarna zgodovina za najpomembnejše šteje *Brez tragike, Povest o neki drugi, Literarna ljubezen, Iz teme v temo, Stric Ivan, Zemljiškoknjižni izpisek*. Pri prvih je čutili vpliv Maupassanta (Šorli ga je v tistem času prebiral in prevajal), pri drugih se je naslonil na Kersnika.

Tudi kasneje je novele in črtice objavljal v revijah, kot so Ljubljanski zvon, Slovan, Dom in svet, od leta 1933 do 1935 pa jih je začel zbirati in izdajati v šestih zvezkih svojih *Izbranih spisov*. Zanje je značilno, da jih je jezikovnostilno skrbno popravljaj, naletimo tudi na vsebinske popravke.¹ Še vedno je zajemal predvsem iz meščanskega erotičnega življenja (*Disonance, Vešče, Krajši del, Iz dolgega časa*), vedno pogosteje pa se je Šorli vračal na rodno podeželje – tako so nastala dela: *Nevesta, Tetin Tone, Miška v pasti, Kazalec na dvanajstih*, v katerih veje duh tolminske pokrajine, tamkajšnjih ljudi in njihovih usod.

Šorli se je rad zgledoval po Maupassantu in Kersniku, novelo *Gospod Tadej* je literarna zgodovina ocenila kot eno od različic Pregljevega Plebanusa, ko pa se loteva družbene kritike, ko smeši filistrstvo takratnega malomeščanstva, je čutiti vpliv Ivana Cankarja (*Pešci, Klic čez vodo, Sam*).

Leta 1924 je objavil novelo *Golobovi*, kjer je prikazal razliko med kmečko in meščansko ljubezensko etiko, pri tem je jasno nakazal, da stopa na stran npravne logike kmečkega človeka, saj ga usmerjata vest in vrednota zemlje.

1.2.3 Povesti

Joža Mahnič je zapisal, da sta »/s/tržen Šorlijevega življenjskega čustvovanja /.../ ženska in ljubezen /.../ in da je problem erosa zanj v resnici osrednji v življenju /.../ (ZSS 5, 332). Taka tematika se med drugim pojavlja tudi v dveh povestih: *Izza zavese* (Ljubljanski zvon 1916, psevdonim Ivan Podrobnik) in *Gospa Silvija* (Ljubljanski zvon 1920).

¹Svoji prvi noveli *Na sončnih višavah življenja*, ki jo je objavil l. 1902 v literarnem zborniku, je v Izbranih spisih spremenil naslov – *Vešče* – in zaključek; medtem ko je prvo varianto optimistično zaključil, je v IS čutili, da ne »veruje« več v žensko zvestobo oz. spreobrnitev njene duše.

V ljudski »povesti veselega človeka« *Štefan Zaplotnik* (Ljubljanski zvon 1916) se izoblikuje nova Šorlijeva težnja, in sicer po pouku preprostega bralca. To še stopnjuje, ko napiše dve večerniški povesti: *Krščen denar* (1918) in *Sorodstvo v prvem členu* (1919), v katerih slika ljudsko vraževernost oz. obravnava vprašanja izobražencev in njihov odnos do ljudstva v času Avstro-Ogrske.

Ironične in nekoliko groteskne *Zgodbe o nekaterih krščanskih čednostih in nečednostih* (Ljubljanski zvon 1921)² niso naletele na preveč naklonjen odziv, prav tako ne leta 1935 natisnjena povest *Petdeset odstotkov*.

Že kot šestdesetletnik je napisal avtobiografsko povest *Večne vezi* (1938), v kateri je skušal prikazati narodnopolitični problem Primorske in splošni problem ljubezni ter zakona.

1.2.4 Romani

Prvo daljše delo Iva Šorlija je roman *Hic Rhodus!* (Slovan 1902/1903, psevdonim Fran Nović). V njem se pojavi značilen Šorlijev motiv potenciranega in nadpovprečnega človeka. Tudi v njegovem naslednjem romanu z naslovom *Človek in pol* (1903) naletimo na nadčloveka v smislu Nietzschejeve filozofije (Šorli omenjeno filozofijo sicer zanika), zgled zanj mu je bil graški študent Rihard Kabra. V naslednji dveh romanih *Pot za razpotjem* (1906) in *Plameni* (Slovan 1904/1905) se prepletata ljubezenska tematika in politični strankarski boji, kar je literarna zgodovina označila kot očiten naslon na Kersnika.

² V IS 1 z leta 1933 *Trije Tolminci na tem in onem svetu*.

Okolje, v katerem je živel, je nemalokrat vplivalo na njegovo literarno ustvarjanje. Tako sta romana *Romantiki življenja* (1906) in *Milan Mrak* (Slovan 1915) nekak z bujno fantazijo preoblikovan spomin na službovanje pri baronu Pinu. Življenje v Rogatcu ga vzpodbudi, da napiše sentimentalni roman *Zadnji val* (1924) z ljubezensko tematiko med mladenko in starejšim izobražencem. »Kriminalni roman iz polpretekle dobe« *Pasti in zanke* (Plamen 1922, psevdonim I. Š. Orel) je izpopolnjeval repertoar slovenskega leposlovja v smislu kriminalno-detektivskega žanra. Šorlijevo zadnje delo je avtobiografski roman *Moj roman* (1940), s katerim je napravil obračun svoje plodovite življenjske in pisateljske poti.

1.2.5 Mladinska proza

Ivo Šorli se je poskusil tudi v pripovedi za mladino in izdal »podzemsko povest« *V deželi Čirimurcev* (1922), ki govori o dveh dečkih, ki sta zašla v podzemlje med pritlikavce in jih učila umnejšega življenja.

1.2.6 Dramatika

Šorlijeva dramska dela so ostala rokopisna, bila pa so uprizorjena. Leta 1919 je bila na oder ljubljanske Drame postavljena drama *Na pologu*, leta 1945 so na istem odru uprizorili tematsko zanj bolj značilno dramo *Blodnji ognji*, saj prikazuje ljubezensko npravstveno krizo meščanske družbe. Drama je doživela še dve uprizoritvi, in sicer v Mariboru in Pragi. Prav tako v Mariboru je bila l. 1937 uprizorjena enodejanka *Tableau. Ženitveni posredovalec*.

1.2.7 Šorli kot prevajalec

S prevajalstvom se je začel ukvarjati že na začetku svoje literarne poti, to ga je potem vseskozi spremljalo in nenazadnje tudi vplivalo na njegova izvirna dela.

Leta 1906 je prevedel Dumasovo *Damo s kamelijami*, Maupassantove *Novele* so v slovenščini izšle l. 1909, prevedel je še tri Cervantesove novele (1920). Že od leta 1916 je prevajal Habbertonovo delo *Bob in Tedi* in ga štiri leta kasneje dokončal. Prevedel je opero v štirih dejanjih *Mefistofeles* B. Arriga (1922) in še več drugih italijanskih ter francoskih opernih libretov znanih skladateljev (Puccini, Verdi, Pirandello, Charpentier idr.).

1.2.8 Članki, polemike in ocene Iva Šorlija

Šorli je ocenil več del svojih sodobnikov, oglašal se je tudi svojim kritikom in pojasnjeval svoja dela. Tako je ocenil *Erotiko* I. Cankarja, *Tragiko* ter *Svetlobo in senco* F. Detele, *Nebo žari* S. Sardenka, *V zarje Vidove* O. Župančiča, *Črnega panterja* I. Puglja, *Zmote in konec gospodične Pavle* I. Zorca; ocenil je tudi več del jugoslovanskih pisateljev. K tristoletnici smrti M. de Cervantesa je napisal literarno črtico *Don Quihote de la Mancha*.

V svojih člankih in polemikah je obravnaval politična, slovstvena, jezikovna in širše kulturna vprašanja (*Odgovor na Vedino anketo o jugoslovanskem vprašanju* 1913, *Ali se sme književnik – braniti* 1920, *O narodni pesmi* 1922, *Kaj bo z našim jezikom* 1923).

1.2.9 Prevodi Šorlijevih del

V hrvaščino sta prevedeni dve deli: *Plameni* (1907) in *Dr. Skala v gorah* (prevedla Z. Kveder). Roman *Človek in pol* (1912), črtica *Nazaj* (1909), novela *Povest o neki drugi* (1926) in drama *Blodnji ognji* (1935) so prevedeni v češčino, na Dunaju pa leta 1909 izide nemški prevod novel, ki jih je izbral in prevedel avtor sam.

1.3 Uvrstitev avtorja v literarno obdobje

Janko Kos Iva Šorlija (poleg F. Milčinskega, F. S. Finžgarja, A. Kraigherja, M. Puglja, Z. Kvedrove idr.) uvršča med t. i. sodobnike slovenske moderne; za njih trdi, da so delovali vzporedno z moderno, bili pod njenim vplivom, a da so pripadali drugim literarnim smerem, še najbolj realizmu in naturalizmu. Z zadnjo trditvijo se ujema z Jožo Mahničem, ki Šorlija uvršča k drugi skupini slovenskih naturalistov »a le deloma po pravici: v prenekaterih spisih res hladno in neprikrito razčlenjuje fiziologijo meščanskega erosa; pri večini njegovih del pa gre res za zmerni realizem, marsikje je čutiti tudi močne romantične elemente« (ZSS 1964, 338).

2 Teorija novele

Slovenska literarna teorija je leta 1975 dobila daljšo razpravo Matjaža Kmecla z naslovom *Novela v literarni teoriji*, ki je pravzaprav povzetek doktorske disertacije omenjenega avtorja, napisane pet let poprej. To razpravo bi upravičeno lahko imenovali prvi resnejši poskus obravnave problematike novele pri nas. Kmecl se v svojem delu sklicuje na dognanja posameznih literarnih šol oz. smeri, še posebej nemških, in sicer zato, ker se zaveda, da je »slovenska zavest o literarni obliki – spričo znanih zgodovinskih razlogov – dolgo časa povzemala svoje predstave o literarnih vrstah predvsem iz nje« (Novela v literarni teoriji 1970, 28).

Iz Kmeclovega dela *Novela v literarni teoriji* sem torej izluščila klasična merila nemške šole 19. stoletja, merila pragmatično-teoretske smeri 20. stoletja, nato sem podala definicijo novele, kot sta jo označila slovenska literarna teoretika Matjaž Kmecl in Janko Kos.

2.1 Izvor termina novela

Beseda *novela* (po Wernerju Klausu) je v Španiji svojčas pomenila povabilo na zabavno branje, pri Cervantesu je pomensko pridobila lastnosti v smislu morale, kasneje naj bi označevala nekaj pustolovskemu romanu podobnega, nazadnje naj bi to bila pripoved v najširšem pomenu besede.

Literarni zgodovini v 18. stoletju naj bi novela pomenila krajši ekvivalent obsežnejšemu in bolj mnogostranskemu francoskemu romanu.

2.2 Klasična merila nemške šole 19. stoletja

- Nujnost »preobrata« (po Tiecku), ki v nekem razpadajočem svetu pokaže globljo, skrito smiselnost in ga s tem ponovno uredi;
- »sokolji motiv« kot urejevalno oz. etično popravljalni motiv (Heyse);
- omejujoče določevanje dolžine;
- nujnost »enotne, zbite zgodbe«;
- primerjanje novele z dramo, šalo in anekdoto;
- Boccacciove novele kot zgled;
- okvir kot neizogibna struktura.

2.3 Merila pragmatično-teoretske smeri 20. stoletja

2.3.1 Izrazit primer zanjo je nemški teoretik J. Klein, ki v svojem delu (*Geschichte der deutschen Novelle von Goethe bis zur Gegenwart 1954*) postavi naslednja določila:

- model »prave« novele še vedno predstavlja Boccacciova novela o plemiču F. Alberighi in njegovem sokolu;
- razlikovanje med družabno (Boccaccio), moralistično (Cervantes) in tragično (v Nemčiji) novelo;
- določila notranje forme: široko človekovo zanimanje za dogajanje;
- določila zunanje forme:
 - a) osrednji dogodek (Goethe) – preobrat (Tieck) – življenjski konflikt (Storm) – povezava nenavadnega dogodka z nenavadnimi posebnimi ljudmi;
 - b) smerni motiv (Heyse);

c) življenjska ideja;

– Kleinov popravek klasične teorije novele:

a) mogočih je več preobratnih točk;

b) smerni motiv ni nujen;

c) vsebino novele lahko povemo z enim stavkom;

– tipi novele:

a) glede na zvrst: epska, dramatska, lirski;

b) glede na odnos do življenja: tragična, humoristična;

c) glede na motiviranost: karakterna, usodnostna (tu še podvrst – socialna novela);

d) glede na časovnost oz. zgodovinskost sociološko poudarjene novele: družabno kramljava, diskusijska, romantična, impresionistično-dekadencična, dunajsko naturalistična idr.

2.3.2 Za Kleinom je H. Pongs v eseju *Ist die Novelle heute tot?* (1961) v zvezi z notranjo formo določil naslednje:

– za novelo je značilna odprto-zaprta oz. tragično-demonična polarnost: odprtost pomeni usmerjenost v svet in s tem podvrženost višjim silam, če pa je novela navznoter simbolična, je to nujno zaprta forma.

2.3.3 Pongsov učenec F. Lockemann se v delu iz leta 1957 *Gestalt und Wandlungen der deutschen Novelle* opira predvsem na okvirnost:

- uokvirjanje je lahko ciklično (*Dekameron*) ali posamično (slednje kot legitimacija pripovedovalcu);
- okvirna forma je prototip novele, novela brez okvira je zanj »mejna« oblika;
- vloga okvirja je urejevalna (ureja razmerje pripovedovalca do bralca);
- novela vzpostavlja red, četudi nima okvirne zgodbe (gre za urejanje zgodbe v simbolnem smislu), ta red se vsebinsko razodeva v poanti, tj. v preobratu, če uporabimo termin romantične klasične teorije o noveli, in dopušča več preobratnih točk, pri čemer prva ponavadi predstavlja kaos, druga, prava, pa vzpostavitve novega reda. (Če kaos ostane, Lockemann govori o »protinovelističnem« ravnanju.) Med njima je čutiti napetost, to je tisto, kar jo ločuje od romanov, povesti.

2.3.4 Teorija novele po H. H. Malmedeju:

- temeljna oblika novele se kaže v pripovedovanju enega samega dogodka;
- posledica tega je enopramenskost zgodbe oz. izključitev stranskih dogajanj;
- taka organizacija pripovedi zahteva vzročno-posledično zaporedje motivov;
- za razumevanje osrednjega dogodka sta možni predzgodba in pozgodba;
- čim bolj je dogodek razvit, več priprave oz. dodatkov zahteva.

2.4 Teoretiki so vseskozi poskušali novelo definirati tudi tako, da so jo odmejili od drugih literarnih vrst.

2.4.1 Na ravni notranje zgradbe in pripovedne tehnike je R. Petsch (*Wesen und Formen der Erzählkunst* 1934; 1942) skušal poiskati razlike med novelo in anekdoto (tj. drugo temeljno epsko kratko formo):

- v primerjavi z novelo manjka tudi »notranja neskončnost«, kar pomeni, da je dogajalno preveč končna, ni odprta forma, medtem ko je novela notranje neskončna in zato zahteva jasno izpeljano logično obravnavo osrednjega dogodka;
- novela se mu zdi bliže drami (zahteva hiter vskok in sunkovit, a prepričljiv razvoj ter kratek sklep), anekdota pa mimusu.

2.4.2 K. Doderer (*Die Kurzgeschichte in Deutschland* 1953) je razločevalno opredelil novelo in kratko zgodbo:

- novelo določajo stranski dogodki in komplikacije dogajanja, vse drugo, kar sicer (ponavadi) določa opredeljuje novelo, pa je pripisal kratki zgodbi.

2.4.3 H. H. Malmede je odmejil novelo od povesti:

- za novelo je značilna ostra selektivnost snovi in veselje do strukturiranja, medtem ko povest manj izbira (vsi predmeti so enako zanimivi), pa tudi pripovedovanje je manj obvezujoče.

2.4.4 Ruski formalist B. Ejhenbaum je odmejil novelo od romana:

- novela je enostavna, kratka pripoved, roman je dolga, sinkretična forma;
- novela stremi z vsem svojim bistvom v konec (sama sebe krajša), pri romanu je kulminacijska točka že kje pred koncem – sam sebe daljša s kopičenjem, cepljenjem, spajanjem raznoterega gradiva.

Tudi drugi teoretiki večkrat ločujejo novelo od romana, in sicer glede na dolžino oz. vrednost:

- roman je literarni prozni tekst ali fikcija v prozi z nad 50000 besedami (A. Chevalley), novela je pripoved srednje dolžine (V. Šklovski, B. von Arx) – tj. do 50000 besed, medtem ko je spodnja meja bolj vprašljiva, težje določljiva;
- B. von. Arx je novelo opredelil kot manj vredno, kot je roman.

2.5 Opredelitev novele v slovenski literarni teoriji

Matjaž Kmecl definira novelo kot srednje dolgo pripoved (do 50000 besed) z enim samim dogajalnim pramenom, zgodba je dramatsko zgoščena (odtod pogosto primerjanje z dramo), osebe, ki so se znašle sredi kakšne usodne, pomembne situacije, so maloštevilne. Ta situacija (dramatičen, usoden preobrat) simptomatično-simbolno izraža njihovo usodo. Kmecl loči več tipov novel od zglednih (Cervantes) do boccaccievsko radoživih.

Janko Kos novelo označi kot krajšo ali srednje dolgo literarno zvrst, napisano v prozi; možna je tudi novela v verzih. Je krajša od romana in povesti in hkrati se od njiju razlikuje tudi v smislu notranje zgradbe in ritma. Je strogo epska, glede na notranji stil

dramatična. Določa jo strnjena motivika z enim osrednjim dogodkom in malo osebami. Notranji ritem je podoben drami, torej stopnjeviti, z izrazitim vrhom, presenetljivim razpletom in izrazitim sklepom. Motivika je pretekla, sodobna, zgodovinska ali vsakdanje življenjska, vendar mora zajemati iz realnega življenja in ne fantazijskega kot npr. pripovedke, pravljice. Preobrat sicer je nenavaden, usoden in izjemen položaj, zato se tudi novela tudi bliža baladi in romanci. Pogost rekvizit je predmet, okoli katerega se dogajanje zapleta, vendar ni nujen.

Glede na različne teoretske opredelitve novele, ki sem jih povzela po znanih literarnih teoretikih, sem poskušala oblikovati shemo pravil, določil, značilnih za omenjeno literarno vrsto, ki mi je služila kot model za uvrščanje oz. dokazovanje ali pa morda izločanje Šorlijevih pripovednih del med novele.

Slika 1: Shematični prikaz značilnosti novele

MOTIVIKA	– stvarno (verjetno, realno) življenje, ljubezenska motivika
ŠTEVILO OSEB	– malo število oseb (1-5), posameznik oz. njegovo življenje je prikazano v izseku in ne razvojno sklenjeno (značaji so že oblikovani, pogosto je psihologiziranje oseb)
ŠTEVILO DOGODKOV	– v osredju en dogodek (predstavlja vrh novele), ostali dogodki pripoved le spremljajo
NOTRANJI RITEM	– stopnjeviti: izrazit vrh, presenetljiv razplet, izrazit sklep
DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR	– časovna in krajevna strnjenost
ZUNANJA ZGRADBA	– okvirna zgodba – poglavja
DOLŽINA	– srednje dolga pripoved do 50000 besed; spodnja meja težko določljiva

3 Dela, ki jih je avtor sam podnaslovil z »novela«

V tem poglavju sem zbrala vseh sedem pripovednih del (*Na sončnih višavah življenja*, *Povest o neki drugi*, *Brez tragike*, *Literarna ljubezen*, *Hiša v dolini*, *Gospod Tadej*, *Golobovi*), za katera avtor sam meni, da so novele, saj jih je podnaslovil z literarno-teoretično oznako *novela*. Vsak spis sem skušala potrditi ali morda ovreči kot novelo tako, da sem s pomočjo prej izdelane sheme iskala značilnosti novele.

3.1 Na sončnih višavah življenja

Novelo *Na sončnih višavah življenja* je Ivo Šorli prvič objavil v literarnem zborniku *Na novih potih* leta 1902.

FABULA

V okvirni zgodbi avtor predstavi glavno osebo – sodnika Mirka Sokola, ki pride po dolгих letih na obisk k nekdanjemu sošolcu in najboljšemu prijatelju, sedaj župniku, Petru Dolencu, in sicer z namenom, da mu pove svojo življenjsko zgodbo. Sokol mu pove, da se je po študiju takoj zaposlil v trškem okolju, kjer je spoznal prijateljevo dekle Vero. Z Vero se zaljubita, prijatelj odide. Z Vero se v kratkem tako zbliža, da se skleneta poročiti. Ravno v tem času pride v mesto mlad zdravnik dr. Tanner, ki Vero vpričo vseh osvaja, kar ji seveda godi, v Sokolu pa vse bolj kljuva črv ljubosumnosti. Ravno njegova ljubosumnost naredi konec zvezi in Sokol prosi za premestitev. Čez nekaj let se zopet srečata, ponovno zaljubita in poročita. Njun zakon je nesrečen, saj Sokol kmalu ugotovi, da se je poročil s »staro« Vero – radoživo, temperamentno, vihravo – on pa hoče umirjeno živeti. Rodi se jima sin Boris, zato Sokol misli, da je zabav le konec, a temu ni tako. Po nekaj letih Boris umre, Vere tudi to povsem ne

iztrezni, zato se Sokol sklence ustreliti. Na dan izvršitve pride domov in najde Vero vso objokano, saj le-ta najde njegov dnevnik, v katerem izve, kaj je nameraval. Vera ga roti, naj še enkrat poizkusita in Sokol privoli, pri tem ubere novo strategijo: sam se vrže v bučno življenje, poslej oba ne zamudita nobene predstave. Njemu se sicer ta igra studi, vendar doseže cilj – tudi Veri se kmalu vse priskuti, ostaja doma ter se izobražuje. Rodi se jima sin Stanko. Okvir zgodbe zaključí z pozivom, naj župnik presodi njegovo ravnanje.

MOTIVIKA

Motivi so vzeti iz vsakdanjega, realnega, trškega življenja.

Izstopa motiv lahkožive, vihrave ženske, ki je tudi povod za vse nadaljnje motive.

ŠTEVILO OSEB

Glavna oseba je Mirko Sokol, ob njem dokaj izdelana žena Vera, vse ostale osebe so omenjene mimogrede, potrebne so le zato, da zgodba teče.

ŠTEVILO DOGODKOV

V osrednji zgodbi, ki jo pripoveduje sodnik Sokol je precej dogodkov, saj župniku opisuje svojo življenjsko pot.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je predvsem v drugem delu novele (po poroki) stopnjevit, vrh je izrazit (Vera ugotovi, da se namerava mož zaradi nje ustreliti), razplet presenetljiv, saj mož odreagira tako, kot sploh ni v skladu z njegovim načinom življenja, vendar ga ta pot zanesljivo pripelje do cilja – spreobrnitev žene.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Čas dogajanja je glede na to, da glavna oseba pripoveduje svojo življenjsko zgodbo, obsežen, prostor pa sta trg Pregorje in po premestitvi neimenovano mesto.

ZUNANJA ZGRADBA

Značilna je okvirna zgodba, v kateri izvemo, čemu je Sokol obiskal župnika.

DOLŽINA

Besedilo obsega 10500 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Vsi elementi besedila so značilni za novelo; tako majhno število oseb ter značilni notranji ritem s presenetljivim obratom.

V začetku diplomskega dela sem omenila, da je Šorli tej noveli v Izbranih spisih spremenil naslov; prej tako optimističen, s soncem obsijan naslov, je vdrugo skoraj zlovešč – *Veščče*. Vera je bila taka veščča, ki se vedno zaletava v luč in se tudi opeče oz. se ne izuči. Torej je tudi vsebinsko predelal novelo; spremenil je samo zadnji del fabule: potem, ko Vera spozna, kaj misli njen mož storiti, ga prosi, naj še enkrat poskusita, a mož po temeljitem premisleku sklene, da bo vložil ločitev. To izvede, vendar z bivšo ženo ne prekine stikov. Župnik mu v zaključku okvira sicer pravi, da bosta še skupaj, vendar preudarni Sokol to zanika.

Z izjemo izrazitega sklepa (tokrat se za par ne izide ugodno – so mar leta Šorliju prinesla tako pesimističen pogled na žensko dušo?) se novela v drugih elementih od prve ne spreminja in je zato nedvomno lahko označimo za novelo.

3.2 Povest o neki drugi

To novelo je Šorli objavil v Ljubljanskem zvonu leta 1903, drugič v samostojni publikaciji Novele in črtice leta 1907, ki mu jo je izdala založba Kleinmayr & Bamberg. Takratna kritika je zbirko ugodno ocenila, Fran Zbašnik je zapisal, da je v njegovem pisanju »nekaj zdravega, jeklenega /.../ in ga označil kot »e/nega/ izmed najboljših naših literatov« (Ljubljanski zvon 1907, 631-632). Literarna zgodovina je novelo *Povest o neki drugi* označila za psihološko nadrobno in v naturalističem slogu napisano delo.

FABULA

Zgodba se prične nekega jutra, ko pokončen sodnik in strog, mož Rudolf nedolžno vpraša svojo ženo, če se je prejšnji dan kaj oglasil njegov brat Alfred. Žena njegov obisk zanika, vendar jo mož takoj ošvrkne, ko ji reče, da bo že držalo, ko pa je še pred kratkim zaužila Boga. Ravno v tem trenutku v sobo priteče služkinja in pove, da je prejšnji večer nekdo zlorabil odsotnost patra Stanka, si nadel meniško obleko in eno uro spovedoval. Žena se zdrzne, zazebe jo pri duši in se takoj zave, kaj je storila. Mož je seveda že prej slutil, da ga žena vara z lastnim bratom, vendar se je hotel prepričati. Rudolf je ničesar ne obdolži, začne pa jo na pretanjen način uničevati; po delčkih ji pripoveduje »zgodbo iz francoskega dnevnika«, v kateri žena vara moža z njegovim bratom. Ko njegova žena to posluša, se ji megli pred očmi, zgublja razsodnost in že pri kosilu sedi popolnoma odsotna. Mož pa uživa in šele drugi dan dokonča »resnično« zgodbo. Pove ji, da je tisto žensko greh tako težil, da se je zatekla v sobo svojega moža, odprla predal ter izpila stekleničko strupa. Tako je Rudolf prignal svojo ženo najprej v blaznost in nato v samomor – odšla je namreč v moževo sobo, kjer je v predalu našla strup in ga izpila.

MOTIVIKA

Šorli v tej noveli obravnava meščansko življenje, polno žgočih strasti in mračne grozljivosti (vpliv Maupassanta).

ŠTEVILO OSEB

V noveli nastopata dva psihološko prepričljivo osvetljena lika, to sta mož in žena, tretjo osebo, služkinjo, avtor izrabi samo kot dodaten sprožilni element, ki pripomore k odvijanju zgodbe.

ŠTEVILO DOGODKOV

Dogodkov je malo (izpraševanje žene o obisku, novica služkinje, moževo pripovedovanje »zgodbe o neki drugi«, samomor) – Šorli se raje pogloblja v psiho ženskega lika, pri tem lahko ugotovimo, da je podobno kot v *Veščah* ženska negativen lik oz. ona je kriva za nesrečo v zakonu, za kar je tudi kaznovana. Za moškega pa je to, kot bi se udaril v komolec – močno zaboli, a je tudi kmalu dobro, pozabljeno.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je v tej noveli resnično podoben drami: Šorli zgodbo zasnuje z jutranjim pogovorom med zakoncema, zaplete se, ko služkinja pove sočno novico, do vrha nas avtor postopoma pripelje s pripovedovanjem namišljene zgodbe, zgodba pa se zaključi s samomorom žene.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Čas dogajanja je zelo strnjen. Vse se odvije v dveh dneh, kraj dogajanja je stanovanje zakoncev.

ZUNANJA ZGRADBA

Besedilo je napisano brez poglavij ali okvirne zgodbe, vsebuje pa veliko dvogovora, kar zgodbo dela tekočo.

DOLŽINA

Besedilo obsega 3570 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Po mojem mnenju je obravnavano besedilo nedvomno novela z značilno sintetično tehniko in z nekaj analitičnimi vložki, kolikor jih je potrebno za razumevanje same fabule. Posebno izrazit je dramatično speljan notranji ritem, pa tudi drugi elementi novele povsem ustrezajo definiciji novele.

3.3 Brez tragike

Novelo brez tragike je Ivo Šorli objavil leta 1905 v Ljubljanskem zvonu v dveh nadaljevanjih, dve leti zatem tudi v zbirki črtic in novel. Gregor Kocijan je zapisal, da je pripoved »izpeljana več kot spretno (od kompozicije do dialoga in karakterizacije), in sicer z realistično-naturalističnimi slogovnimi značilnostmi in v tradicionalnem kratkoproznem modelu« (Razgledi po slovenski književnosti 2001, 204).

FABULA

V okvirni zgodbi zvemo, da se Jelenc in njegov kolega redno dobivata v kavarni, kjer čitata in modrujeta. Ta večer ju zmoti prototip kavarnarskega gosta Sular, ki pride z novico, da se je ustrelil bližnji trgovec, ko je zvedel, da ga žena vara. Ob tem se Jelenc zamisli in pove, da pozna mnogo zgodb, ki bi jih lahko podnaslovil »brez tragike«, vendar se v njih skriva več tragike kot v krvavih filmih s smodnikom in vrvjo. Eno takih začne pripovedovati. Zgodbo postavi v čas, ko je učiteljeval v večjem mestu, kjer se kmalu seznanj z notarjem Adolfom in njegovo izobraženo ter varčno gospodinjo Julijo. Na lepi Juliji mu večkrat počivajo njegove oči, kar ga sprva bega, nato se prijateljeve prikupne žene navadi. Jelenc sklene narediti poizkus – zapelje Julijo oz. se prepriča, da bi lahko bila njegova, in v pogovoru z Adolfom izjavi, da so nezveste žene slabše od vlačug. Jelenc misli, da je to dobra šola Juliji, a ko v mesto prispe čeden izobraženec, je priča novi zgodbi. Jelenc opazi, da sta si Julija in prišlek všeč, zato ga prevzame demonsko veselje, da bi sam pospešil greh. Nudi jima prilik, da sta sama, ob tem ju opazuje in kmalu ugotovi, da je greh storjen. Že hoče Adolfu vse pojasniti, ko ga on prehitita z novico, da je žena po osmih letih zakona končno zanosila. Jelenc se znajde v dilemi – ali povedati resnico ali ne – a ko vidi, da je nosečnost žene Adolfu popolnoma osmislila življenje, je tiho. Julija za nosečnost pove ljubimcu, le-ta jo zapusti. Žena vidno hira, na porodu umreeta mati in otrok. Adolfu se v trenutku sesuje svet, prekine vse stike z ljudmi, Juliji postavi oltar in jo malikuje. Jelenc tega ne prenese, Adolfu pove resnico in zopet se vrne v življenje. Okvir zgodbe se zaključi z enim stavkom: »Marker, plačam!«

MOTIVIKA

V noveli *Brez tragike* smo priča dražljivi, erotični, iz meščanskega življenja vzeti motiviki.

ŠTEVILO OSEB

V delu nastopajo štiri osebe, karakterno izstopa ženski lik, saj je avtor hotel pokazati, kako se moški in ženski svet razlikujeta, z Jelenčevimi očmi je iskal vrzeli in prepade med spoloma. Opazimo, da je zopet greh ženske kriv za vso nesrečo, ki se je zgrnila nad poprej stanoviten zakon.

ŠTEVILO DOGODKOV

Dogodkov je v vložni zgodbi kar nekaj, med njimi izstopajo naslednji: »teoretični« poskus Jelenca zapeljati prijateljstvo ženo, prihod novega izobraženca v mesto, načrtna nakana Jelenca, da bi ženska padla v greh, nosečnost, ljubimec zapusti nosečo Julijo, tragičen porod, umik Adolfa iz javnega življenja, Jelenc končno pove resnico, Adolf »pozabi« na nezvesto ženo.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je dramatsko zastavljen, tekoč, gladko prehaja iz ene faze v drugo, vrh doseže, ko Jelenc končno pove resnico o Adolfovi ženi, sklep je izrazit – Adolf ženo izreže iz svojega srca, vrne se v življenje, poroči se s svojo dekle.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Čas dogajanja sicer ni eksplicitno določen, lahko predvidevamo, da Jelenc opisuje prigodo, ki se je zgodila v roku enega leta, v večjem neimenovanem mestu, kjer je poučeval na gimnaziji.

ZUNANJA ZGRADBA

Novela je napisana v obliki okvirne pripovedi.

DOLŽINA

Besedilo obsega 10100 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Glede na zgoraj našteje elemente bi si upala trditi, da imamo pred sabo zopet zgodbo z zapletenim dogajalnim tlorsom, ki je po novelistični logiki pripeljala do presenetljivega preobrata. Šorlijev spis *Brez tragike* je torej resnično novela.

3.4 Literarna ljubezen

»Dolgo novelo« z naslovom *Literarna ljubezen* je Šorli objavil skupaj z drugimi novelami in črticami leta 1907 v že omenjeni samostojni publikaciji.

FABULA

Zgodba pripoveduje o dveh mladih ljudeh: Pavlu, časnikarju, ki je hkrati tudi pisatelj, in Heleni Rasta, vzgojiteljici na dvoru, sicer tudi zelo znani avtorici novel. Začneta si dopisovati; v teh pismih se ocenjujeta, vrednotita drug drugega – nazadnje to pripelje do tega, da se vzljubita. Končno se tudi osebno spoznata in zaljubita. Njuno razmerje se tako še nekaj časa vleče, občasno se tudi obiskujeta. Pavel Heleni končno priskrbi službo v svoji bližini in na sprehodu ob morju mu pove, da je spoznala, da nista za skupaj, ker sta preveč sorodni duši. Zdelo se ji je, da se le mučita in da je njuna zveza utvara. Mineta dva meseca, ko mu Helena pošlje pismo, v katerem mu naznani, da se v kratkem poroči z baronom in da bi se rada dostojno poslovila. Pavla njena odločitev hudo prizadene, a jo obišče. Očita ji, da se bo zvezala zaradi materialnih dobrin, Helena pa mu razloži, da je mogoče ni nikoli ljubil – ljubil je le idealno žensko v njej, žensko, v katero je potisnil vse svoje skrite želje in sanje, tako, kot je obstajala samo na papirju in bila tako rekoč – literarna ljubezen.

MOTIVIKA

Motivika je vzeta iz stvarnega življenja, obravnava čustveno razmerje med dvema literatoma.

ŠTEVILO OSEB

V tej noveli nastopata samo dve osebi: Pavel in Helena.

ŠTEVILO DOGODKOV

Dogodkov je malo, gre bolj za razmišljanja obeh glavnih junakov, mogoče izstopa sprehod ob morju in Helenina zavrnitev Pavla ter »poetično« slovo, ki ga Helena do natankosti naštudira in zavrnjenemu zaročencu razgrne svojo filozofijo ljubezni.

NOTRANJI RITEM

Novela je napisana tekoče, z vmesnimi refleksijami obeh likov in njunim duševnim omahovanjem, kar v noveli simbolično spremlja valovanje morja.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Dogajalni čas ni strnjen – ni pa mogoče reči, v kolikem času se zgodba dovrši. Tudi o kraju dogajanja je težko govoriti, saj se njuna romanca začne pravzaprav v pismih.

ZUNANJA ZGRADBA

Novela je precej dolga, Šorli jo je razdelil na pet delov.

DOLŽINA

Besedilo obsega 11880 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Delo *Literarna ljubezen* izkazuje novelsko snov, saj Šorli sam nekako upraviči literarno vrsto s tem, ko Pavel pravi: »Toda zdi se mi vendar, da mi bodo ti spomini žalibog več nego samo – snov za novelo. In če jo bom pisal kdaj, jo bom pisal s svojo lastno, pravo srčno krvjo ...« (Literarna ljubezen, 228). Avtor razčlenjuje psihologijo ljubezni, ki pa ni življenjsko ustvarjalna, ampak le pesniška fikcija. Krivec za nesrečen konec zveze je tudi tokrat ženska. Izven okvirov novele malce silita dogajalni čas in prostor, vendar bi kljub temu delo še vedno opredelila za novelo, saj je tematika tipično novelska.

3.5 Hiša v dolini

Novelo *Hiša v dolini* je Ivo Šorli objavil v Slovenskem narodu leta 1908, in to v devetih številkah.

FABULA

Pisatelj zgodbo okvirno zastavi: začenja se v Trstu, tu je zbrana družba, med njimi tudi veleposestnik Suša, ki je povabil prijatelja k sebi na počitnice. Prijatelj ga na Krasu res obišče in kamnita pokrajina ga povsem fascinira. To odkrito prizna Suši in doda, ali je mogoče, da bi kdo stanoval v hiški, ki jo je s hriba opazil v ozki dolini. V Suši se obudijo spomini na njegova mlada leta in začne mu pripovedovati zgodbo v zvezi s »hišo v dolini«. Kot mladenič je bil zelo živahen, služil je v konjenici in ko je nekoč

prišel domov na dopust, je v ozki dolini opazil eno samo hišo in žensko v vrtni uti, ki je brala. Spustil se je po pobočju, ogovoril prelepo žensko, a je kmalu uvidel, da ga ženska ignorira, da noče njegove družbe, zato se je poslovil. Misel na žensko pa mu ni dala miru, zato jo je ponovno obiskal in izvedel, da je poročena. Delovala je skrajno nedostopno, vendar se je Suša vračal na hrib in jo opazoval – tako je videl tudi njenega že sivolasega moža. Hitro je ugotovil, da je mož dvakrat tedensko zdoma, zato jo je takrat tudi obiskoval. Sčasoma se je Marija nanj privadila in govorila sta vse mogoče stvari, izvedel je tudi, da je njen mož priznan pesnik, da pa hodi k neki bogati družini nadzorovat domačega učitelja otrok. Mladi vojak se je globoko zaljubil v žensko, vendar je spoznal, da nikoli ne bo njegova. Čudno pa se mu zdelo, čemu tak pesnik hodi nadzorovat učitelja. Sklenil je, da se sam prepriča, zato ga je zasledoval in presenečen ugotovil, da v mesto ni hodil zaradi nadzorstva, temveč je obiskoval precej »neugledno« hišo. Suša je to priliko izkoristil, slikal ga je in to pokazal Mariji ter dokazal njegovo nezvestobo. Z Marijo sta naredila načrt za pobeg. Le-ta je moža res zapustila, prišla je v mesto k Suši, vendar je njuno razmerje ostalo nespremenjeno, kar je Sušo začelo motiti. Marija se je prepričala, da je »življenje v življenju« le navada in razvada, zato je kmalu brez besed zapustila svojega rešitelja in se vrnila k možu, ki mu je medtem vse odpustila. Suši je pisala pismo in mu razložila, da zanjo največ pomeni življenje v samotni ozki dolini, branje knjig, s pomočjo katerih potem slika pokrajine in mesta, ki jih morda sploh ni. Dolgčasa ne pozna, saj je to le bolezen tepcev in lenuhov. Zgodba se konča tako, da da Suša prijatelju prebrati pismo in mu pove, da je po toliko letih spoznal, kaj pomeni živeti z naravo v Marijinem smislu. Prijatelj pismo res prebere in se na koncu žalostno nasmehne, ker uvidi, da se Suša moti, če misli, da zna živeti tako kot Marija. Res mu je zadosti življenje na kmetiji in ne več v bučnem mestu, vendar hkrati reče, da bo kupil tisto hišo v dolini, ki je na dražbi, saj je v bližini reke, ki ima zadosten vodostaj za izgradnjo mlina ...

MOTIVIKA

Gre za stvarno, realno življenje nekega veleposestnika in njegovo mladostno zgodbo, v kateri je vodilni motiv ljubezenski.

ŠTEVILO OSEB

V okvirni zgodbi imamo dve osebi – pripovedovalca Sušo in njegovega prijatelja iz mesta. V vložni zgodbi sta glavna lika Marija in Suša, Marijin mož nima večje vloge.

ŠTEVILO DOGODKOV

Novela *Hiša v dolini* ima v vložni zgodbi kar nekaj dogodkov, izstopajo naslednji: prihod mladega Suše na dopust v rodni kraj, seznanitev z žensko v dolini, njegovi obiski pri njej, tiho oboževanje Marije in spoznanje, da je zanj nedosegljiva, zasledovanje njenega moža oz. odkritje nezvestobe, načrt za skupni pobeg v mesto, Marijina vrnitev k možu.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je tekoč, izrazit je vrh, ko Suša Mariji razodene moževo nezvestobo, posledica je odhod v mesto in na koncu spoznanje, da je življenje v mestu nevzdržno, zato tudi vrnitev v hišo v dolini, ki pomeni popolno osmislitev Marijinih želja.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

V vložni zgodbi časa ne moremo natančno opredeliti, saj Suša pripoveduje zgodbo iz mladih let, vendar lahko predvidevamo, da se je vse skupaj izvršilo v nekaj mesecih v kamniti kraški pokrajini.

ZUNANJA ZGRADBA

Šorli se je zopet poslužil povsem tradicionalnega modela novele – pisanje z okvirno zgodbo.

DOLŽINA

Besedilo obsega 13230 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Vsi obravnavani elementi kažejo na to, da je *Hiša v dolini* res prava novela.

3.6 Gospod Tadej

Novela z naslovom *Gospod Tadej* je izšla leta 1924 v Ljubljanskem zvonu, kasneje jo je avtor uvrstil tudi v prvo knjigo Izbranih spisov. Gregor Kocijan je zapisal: »Gospod Tadej je ena od različic Pregljevega plebanusa /.../ in predhodnik Bevkovega kaplana /.../, vendar brez tragičnih primesi, osebnost, ki ne trpi zaradi etičnih ali družbeno-narodnostnih spopadov; vdano se prepušča poklicnim dolžnostim v dobro svojih vernikov« (Razgledi po slovenski književnosti, 210).

FABULA

V prvem delu novele zvemo nekaj iz mladosti gospoda Tadeja. Rodil se je v tolminskih planinah, po smrti staršev ga je v oskrbo k sebi vzel očetov brat, župnik in dekan nekje nad Trstom. Tudi otrok je postal duhovnik in kmalu je prevzel svojo lastno čredo visoko v hribih pri Sv. Jakobu. Nekega dne dobi pismo dvornega svetnika Marka Savellia, ki bi rad počitnikoval pri njem, kot je tudi pri njegovem predhodniku. Gospod Tadej se skorajšnjega obiska razveseli in ko Marko res pride, postaneta prava prijatelja. Marko se po nekaj tednih stežka poslovil, svojemu gostitelju pa prizna, da gre tokrat drugačen iz hribov; prizna mu, da se je sprva ustrašil njegovih strogih oči, vendar je spoznal, da ne sodijo, temveč le iščejo ... kličejo, vabijo, pa čeprav morda nehote. Prepričan je bil, da bi gospod Tadej ozdravil še tako bolno dušo in tudi sam se je odločil, da se poroči. Kmalu župnik dobi Markovo pismo, v katerem ga prosi, naj ga pride zvezat z izvoljenko Sido. Gospod Tadej z veseljem stori in s svojo gracijo očara tudi cerkvene dostojanstvenike. Kmalu pride mladi par na počitnice k župniku in tudi Sida se prepriča, da je gospod Tadej pravi abbe; previdno ga vpraša, če bi hotel zdraviti duše v velikem mestu, vendar Tadej ne odgovori njej v prid. Kmalu je poklican v Trst k prelatu, ki mu ponudi »mestno čredo«, vendar se umirjeni, pametni in uglajeni kraški župnik odloči za kamenje in ne asfalt. Ne izključi možnosti, da bi ne hotel pozneje službovati v mestu in tudi škrlatnega ovratnika bi se ne branil.

MOTIVIKA

Gre za stvarno, realno življenje kraškega župnika, upovedeno v nekaj epizodah iz njegovega življenja.

ŠTEVILO OSEB

Središčna oseba novele je vsekakor vaški župnik Tadej, Šorli je njegov lik izrisal prepričljivo; Tadeja odlikujeta vedra resnoba in značajska pokončnost, avtorju je pravzaprav služil kot prisposoba za človeka, ki predstavlja steber na narodnostno ogroženem slovenskem Krasu.

ŠTEVILO DOGODKOV

Dogodkov je malo: obisk svetnika Marka, poroka, prihod mladoporočencev na Kras, povabilo tržaškega škofa in ponudba za novo delovno mesto v Italiji, Tadejeva odločitev za svoje ovce oziroma zavezanost poklicni etiki in svojemu ljudstvu, narodu.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je tekoč, opaziti je realistično slogovno naravnost in s tem linearno postopnost dogajanja, naravnane v konec.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Če izvzamemo uvod, v katerem avtor bralca seznanja z mladostjo glavne osebe in posredno tako nakaže na njegovo zraščeno in zavezanost slovenskim ljudem in zemlji, bi lahko rekli, da se osrednji del novele izvrši v nekaj mesecih. Dogajanje je postavljeno na Kras, dvakrat tudi v Trst, vendar se Šorli posveti samo opisu lepe kraške pokrajine in sadovom, ki jih nudi.

ZUNANJA ZGRADBA

Gospod Tadej je novela, sestavljena je iz šestih delov.

DOLŽINA

Besedilo obsega 4650 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Za obravnavano delo bi lahko trdili, da je zgledna novela tradicionalnega modela.

3.7 Golobovi

Novela *Golobovi* je izšla leta 1924 v Celju pri založbi Goričar & Leskovšek. Osnovo zanjo že čutimo v krajši noveli *Nevesta* iz leta 1908, ki govori o čednem vaškem dekletu, v katero se zaljubi študent, namenjen za črno haljo, vendar se dekletu na njeno prošnjo odpove in poje novo mašo. Tudi v *Golobovih* je središčna oseba študent Tonček, za katerega so mislili, da bo duhovnik, a tu ga ljubica ne more pregovoriti, da bi stopil za težka črna vrata semenišča.

FABULA

Pri Golobovih imajo dva sinova: starejšega Petra in mlajšega Tončka, študenta, ki zahaja vsake počitnice v kamro sosedove Tinice. Mlado ljubezen prekine trezna in kmečko premišljena poroka Tinice s starejšim bratom Petrom. Tinica se dobro zaveda kmečkih zakonov, zato v poroko vdano pristane, še več – Tončka celo prosi, naj se odloči za duhovniški stan. Tonček take žrtve ne sprejme, študira pravo in se ob počitnicah vrača domov, kjer se vsakokrat vname stara ljubezen, ki jo oba težko premagujeta in skrivata. Petru je bilo že pred poroko jasno, da sta se brat in Tinica rada videla, vendar je mislil, da bo po poroki temu konec. Postane čemereren mož, vedno na preži, pa še sestra Marička mu na uho nosi same laži. Tast in tašča, ki imata Tinico rada celo bolj kot svojo hči, ji pomagata premagovati prepovedano strast: oče hitro poroči Maričko, tudi mati pazi, da se Tonček in Tinica nikoli ne srečata več, kot je potrebno. Vendar zaljubljenca spoznata, da tako ne bo šlo dalje, zato se Tonček odloči, da pojde takoj nazaj v mesto. Ob slovesu si podata roke, pri tem ju zasači Peter, posledica tega je, da Peter proda del posesti in odide v Ameriko. Žene ničesar ne dolži, ne očita je nezvestobe, a ko ga vsi rotijo, naj se vrne, naletijo na gluha ušesa. Tudi ko mu vnovič pišejo, naj se vrne, saj bo postal oče, tega ne stori. S pismom ga poskusi prepričati tudi Tonček, Peter pa mu pove resnico, da ne bo nikoli prepričan o očetovstvu in da se ne vrne. Tonček sklene, da bo v prostem času pomagal na kmetiji in tudi ko starša umreta,

se to ne spremeni. Mali Petrček strica silno vzljubi in ko pride novica o Petrovi smrti, se Tonček in Tinica naposled le vzameta in končno uresničita dolgo zatajevano ljubezen.

MOTIVIKA

Za novelo *Golobovi* je značilne ljubezenska tematika, bralca pritegne razlika med kmečko in malomeščansko ljubezensko etiko, pri tem je priča, da se Šorli postavi na stran npravne logike kmečkega človeka, saj sledi svoji vesti.

ŠTEVILO OSEB

Poleg osrednjih likov – Tončka in Tinice – imata večjo vlogo tudi starša, ki vseskozi posegata in rešujeta tako zakon kot kmetijo, Peter je obrobni lik, psihološko ravno tako dodelan kot središčni osebi.

ŠTEVILO DOGODKOV

Dogodkov je veliko, kar je za tako dolgo novelo povsem razumljivo, veliko je tudi rezoniranja o življenjskih vprašanjih.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je kljub velikemu obsegu tekoč, vrh izrazit (Peter zapusti ženo), zaključek (poroka) pa za bralca že kar predvidljiv, saj se zdi, da je vsa pripoved usmerjena v srečen razplet.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Čas v noveli zavzema dovršen izsek iz življenj glavnih oseb, zgodbo pa je avtor postavil na štajersko podeželje.

ZUNANJA ZGRADBA

Pri noveli *Golobovi* se Šorli ni poslužil okvirne zgodbe, razdelil jo je na štiriindvajset poglavij.

DOLŽINA

Besedilo obsega 37600 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Joža Mahnič analizirano delo označi kot »večje realistično novelo«, po mnenju Gregorja Kocijana je to »daljša pripoved«. Po mojem mnenju so *Golobovi* novela, res malo daljša (37600 besed), vendar tudi po dognanjih literarnih teoretikov še vedno v območju *novela* (tj. do 50000 besed). Tematika je izrazito novelska – gre za ljubezenski trikotnik

med poročenim parom in svakom. Šorli v noveli temeljito preučí etiko meščanskega človeka, ki ga muči čustveni nemir, sebičnost in lahkoživost (Tonček), kot opozicijo temu postavi trezno kmečko etiko, ki na vrh vrednostne lestvice postavlja domačijo in ščiti nedotakljivost zakona (starša, Tinica). Mogoče za novelo v pravem pomenu besede malce moti dogajalni prostor (ki je značilen bolj za kmečko povest), vendar če pogledamo natančno – tu ne gre za opise pokrajine, domačije, grude, vse to le pripomore k izteku ljubezenske zgodbe, res pa, da v skladu s kmečko etiko. Na koncu lahko sklenemo, da so *Golobovi kmečka novela*, kot jo označi Miran Hladnik v *Slovenski kmečki povesti*.

4 Dela, ki jih je literarna zgodovina označila z »novela«

V tretjem poglavju sem obravnavala sedem pripovednih del, ki jih je Ivo Šorli sam podnaslovil z literarno teoretično oznako *novela*. Dognanja literarnih zgodovinarjev se z njegovo določitvijo pokrivajo (z izjemo *Hiše v dolini*), poleg obravnavanih del pa k novelam prištevajo še naslednja dela: *Med pešci*, *Nevesta*, *Iz dolgega časa*, *Barčica po morju plava*, *Sam*, *Disonance*, *Krajši del*.

4.1 Med pešci

Novela *Med pešci* je prvič izšla leta 1906 v reviji *Slovan*. Avtor je ni podnaslovil z nobeno literarno-teoretično oznako, že v bibliografiji, ki jo je sestavil Gregor Kocijan, pa je najti oznako *novela*. Leta 1934 jo je uvrstil tudi v drugo knjigo svojih izbranih spisov, vendar ji je nekoliko spremenil naslov – *Pešci. Iz pisem filistejca*. V tej noveli s simboličnim naslovom je čutiti vpliv I. Cankarja, saj »smeši filistrstvo malomeščanstva in nastopa proti njegovi zlagani moralii« (ZSS, 334).

FABULA

Pripovedovalec Peter piše pisma prijatelju Juliju Rozini, juristu, ter njegovemu krogu somišljenikov, katerim pojasnjuje, kako se mu je spremenilo življenje na novem delovnem mestu. Na začetku pojasni, da je finančno preskrbljen, saj poleg redne plače še precej zasluži s svojim »padarstvom« pri naivni gospe Čičigoj in se mu torej ni potrebno odrekati materialnim stvarim. Pač pa se mora odrekati družbi, kakršne je bil vajen, saj potoži, da mu tudi samotni sprehodi v naravo počasi presedajo. Kmalu se odloči, da bi zbral okrog sebe primerno družbo. V kratkem času doseže svoj namen, a spozna, da se ne bo mogel večno smejeti plehkim dovtipom trgovcev in tovarnarjev. Je

pa res, da je vedno on v središču pozornosti, vsi ga poslušajo, ko govori o »višjih« stvareh, zato ustanovi še izobraževalno društvo. V tej družbi se še vedno ne počuti dobro, ne more mu zapolnjevati njegove mehke, poetične duše. Moti ga tudi, ker omenjena družba komentira njegov odnos do sobarice gospe Čičigojeve, Ilonke. Zanj se namreč govori, da je bila pred prihodom v mesto nekje v Trstu kaznjenka. Petra ti »instiktivni« komentarji in odsvetovanja glede mladega dekleta motijo in v navalu jeze vsem zabrusi, da se z njo poroči. Na njegovo srečo Ilonka zapusti mesto, pusti mu le pismo, v katerem mu razjasni, da ga ima rada, a jo preganja preteklost. Mine šest mesecev, ko Peter prijatelju Rozini razloži svoj nov pogled na svet. Pove mu, da zopet zahaja med ljudi, še več – odkupi menice in s tem pomaga tovarnarju, da ne propade, hkrati pa postane njegov družabnik. V tej novi-stari družbi spozna, kako se je motil o teh ljudeh. Spozna, da so oni tisti, ki vlečejo svet naprej, in da trdno stopajo vanj – so t. i. pešci, pritlehni, praktični ljudje, ki realno razmišljajo. Spozna, da je sam postal del njih in tega se ne sramuje, saj se zave, da so bili tako on kot njegova poprejšnja družba veliki sanjači in ne božji izbranci, zato Rozini piše: *»Skratka: samo in kvečjemu izvoljenci, ki jašejo res na konjih, imajo pravico jahati, nam in sebi na radost in korist; vsi drugi pa, ki trpinčimo sebe in te nestvore pod seboj, bi morali spoznati smešnost in brezsmiselnost svojih donkišotijad«* (Pešci, 203).

MOTIVIKA

Pisatelj v tej noveli slika realno življenje trškega oziroma malomeščanskega človeka z začetka 20. stoletja.

ŠTEVILO OSEB

Glavna oseba je Peter, ki v pismih niza dogodke iz svojega življenja v novem okolju, ob tem omenja Ilonko, ki ni tako natančno izrisan lik, potem je tu »pisemski« kolega Julij Rozina in njegov krog filistejcev ter nekaj mož iz nove družine »pešcev«.

ŠTEVILO DOGODKOV

Dogodkov je malo, gre bolj za razmišljanja glavne osebe in posledično smešenja družbe, katere član je bil včasih on sam. Edini dogodek, ki resnično izstopa, je prizor v gostilni, ko Peter iz kljubovanja svoji novi družbi zabrusi, da bo poročil Madžarko Ilonko.

NOTRANJI RITEM

Novela je tekoče napisana, vsako pismo pomeni novo spoznanje pripovedovalca Petra, kar postopoma vodi do presenetljivega razpleta, ko Rozina spozna, da je tudi Peter »padel«, da je postal pešec med pešci.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Časa dogajanja natančneje ne moremo določiti, lahko domnevamo, da se Petrova zgodba razplete nekako v roku dobrega leta v manjšem mestu.

ZUNANJA ZGRADBA

Novelo je Šorli napisal v njemu dokaj priljubljeni obliki – v pismih. Sestavlja jo torej devet pisem in nekak Rozinov zaključek o izgubi še enega člana družčine »filistejcev«.

DOLŽINA

Besedilo obsega 6800 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Vsi elementi kažejo na to, da je analizirano delo novela, vsebuje tudi kratko ljubezensko zgodbo, vendar za razliko od večine Šorlijevih novel tokrat ni počelo vsega dogajanja. Kot sem že omenila – v noveli Pešci se je Šorli spopadel s filistejci, malomeščani, njihovim zgrešenim mišljenjem in lažno etiko.

4.2 Nevesta

Precej plodno za Iva Šorlija je bilo leto 1908, ko je objavil kar deset kratkoproznih del, med njimi tudi krajšo novelo *Nevesta*, in sicer v reviji Ljubljanski zvon, okrog katere so se zbrali tudi drugi, celo najvidnejši slovenski pripovedniki, kot npr.: Ivan Cankar, K. Meško, Z. Kveder, M. Pugelj, V. Levstik in drugi. Kasneje jo je uvrstil v drugo knjigo Izbranih spisov.

FABULA

Študent Ivan redno prihaja domov na deželo na počitnice. Tudi tokrat ni drugače in ko se na nedeljo zvečer sprehaja po domačih goricah, ima v mislih ne le bogoslovje, marveč tudi to, da je skrajni čas, da okusi malo sladkosti, ki jih nudi posvetno življenje, preden stopi za vrata semenišča. Njegove misli zmoti mlado kmečko dekle, Franica, ki jo opazi na poti. Dekle se mu približa in Ivan ne more odtegniti pogleda od njenih prekrasnih oči ter ji še isti večer ukrade prvi poljub. Od tedaj redno zahaja v njeno kamro in se veseli vsakih počitnic. Cele noči je tako opeval njene oči in sladka usteca in pri tem je tudi ostalo. Sicer pa je Franica že dolgo imela ženina Martina, ki jo je potrpežljivo čakal. Neke noči Ivan zopet pride k ljubici v kamro in ker se bliža čas mature in njegove življenjske odločitve, ji zaupa, da se je predvsem zaradi nje odločil, da ne bo duhovnik, ampak sodnik. Franica se ob teh besedah zgrozi in mu pove, da je vedno mislila le na to, kako lep kaplanček bo; vse je že videla pred sabo: novo mašo, celo vrsto duhovnikov in njega, kako stopa po domači cerkvi ves bled, a lep v zlatem mašnem plašču. Tudi sebe je videla v beli obleki in z vencem na glavi, ko mu bo družica. Nato mu reče, da če gre za sodnika, se z Martinom takoj poroči, sicer pa ga bo čakala še štiri leta. Njene sanje se uresničijo. Že v naslednjih počitnicah pride Ivan ves spremenjen v dolgi črni halji in se ob priliki Franici zahvali, da ga je prepričala v pravo. Franica še ujame posvetni blesk v njegovih očeh, vendar se pravočasno umakne. Ivan po štirih letih res poje novo mašo, Franica je njegova družica, čez par tednov je vdrugič oblekla belo in postala Martinova žena.

MOTIVIKA

Motivika je tipično Šorlijeva – ljubezenska – opeva namreč prvo ljubezen študenta Ivana do lepega vaškega dekleta, ki že vnaprej ve, da Ivan ne bo nikoli njen, saj celo sama vztraja na tem, da postane mašnik.

ŠTEVILO OSEB

V noveli *Nevesta* nastopata dve osebi: Ivan ter Franica.

ŠTEVILO DOGODKOV

V omenjenem delu zasledimo naslednje dogodke: prihod domačega študenta na počitnice, srečanje s Franico in prvi poljub, obiski v njeni kamrici, študentova

»začasna« odločitev za pravo, prošnja dekleta, da postane duhovnik, Ivanova zahvala, ker ga je prepričala v pravo, njegova nova maša ter slednjič Franičina poroka.

NOTRANJI RITEM

V delu *Nevesta* si dogodki hitro vrstijo, pripoved je jezikovnostilno začrtana prenosporočilno in skoraj brez uporabe metaforičnih sredstev. Vrh novele predstavlja Franičina prošnja za duhovništvo, čemur se študent Ivan čudi, saj si hkrati izpovesta ljubezen. Prošnji se navsezadnje nerad vda, vendar ko se naslednjič srečata, pride do presenetljivega preobrata, saj semenišče Ivana povsem osreči in to Franici tudi pove: »*Nepopisno /sem/ srečen, Franica! Komaj mesec dni me je skušal Gospod, potem mi je široko odprl svoje roke*« (*Nevesta*, 222). Zaključek je potem samo posledica odločitve obeh glavnih likov: Ivanova nova maša in Franičina poroka.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Dogajalni čas je razvlečen na več let, vendar to pri branju ne moti; pripoved kljub temu gladko teče, ker zna avtor to spretno prikriti. Tokrat Šorli novelo postavi na podeželje med kmete.

ZUNANJA ZGRADBA

Že tako dokaj kratko novelo je avtor smiselno razdelil na pet poglavij, ki smiselno sovpadajo z dogodki, ki ženejo zgodbo naprej.

DOLŽINA

Besedilo obsega 4010 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Novela je resda postavljena v kmečko okolje, a prikazuje omahovanje izobraženega, grudi že iztrganega človeka, ki hoče tik pred zdajci ugrizniti v prepovedan sad, zato bi se strinjala z Jožo Mahničem, ki je obravnavano delo označil kot novelo, strinjala morda tudi zato, ker je ta novelska snov Šorliju kasneje služila kot podlaga za daljšo kmečko novelo *Golobovi*.

4.3 Iz dolgega časa

Druga novela, ki jo je avtor napisal v letu 1908, *Iz dolgega časa*, je izšla prav tako v Ljubljanskem zvonu v dveh nadaljevanjih in leta 1935 v tretji knjigi Šorlijevih Izbranih spisov. Literarnovedne razprave so jo zaznamovale kot surovo elementarno, povsem v stilu Maupassanta napisano novelo.

FABULA

V okvirni zgodbi zvemo, da zaročenec piše svoji izvoljenki Elgi pismo, v katerem ji na njeno prošnjo pojasni svojo kratko avanturo z neko kravjo deklo, ko je služboval v odročni vasi. Ko je zaključil študij (tehniko), je potreboval denar, zato je sprejel službo pri nekem podjetju, ki ga je poslalo v vas Zakriž. Tu življenje zanj postane pravi pekel: nikogar nima, s katerim bi lahko občeval, le gostilničar zna par nemških besed. Situacija torej pripelje do tega, da se povsem zapusti; nekaj časa še prebira časopise, ki si jih je naročil, nato opusti še to. Nekoč po naključju obeduje pri učiteljevih, kjer je jedača dosti boljša kot pri gostilničarju, in navsezadnje se z gospo učiteljevo pogodita, da je pri njih. Čez čas ga zakonca vzameta še pod streho in tako se seznanita z deklo Tončko, ki pomaga pri hišnih opravilih. Kmalu se zaljubita in tako iz Janeza in Micke naredi Romea in Julijo. Ni mu bilo namreč povsem jasno, kako se lahko kmečko dekle tako zelo globoko zaljubi. Tončka je bila pri vsem tem premožno dekle in že dolgo obljubljena mlademu kmetu Juriju, ki se mu je mudilo poročiti. Nekoč pride v učiteljevo hišo, s Tončko se hudo spreta, prepir pa zgladi ljubimec, za katerega je Tončka mislila, da bo naposled priznal, obelodanil njuno ljubezen. To se ne zgodi in Tončka se odloči za poroko. Nekaj časa je mir, nato pa Tončka ne zdrži in zopet redno obiskuje tehnika (on se je počasi že naveličal in bi se je rad odkrižal) pri učiteljevih. Sosed to opazuje, naposled pa za prevaro pove možu Juriju, ki zbere vaščane, da bi s skupnimi močmi zadostili pravici. Če bi prišlek ne poklical orožnikov, bi se zanj slabo končalo in tako se da skupaj s parom raje vkleniti in odpeljati. Tehnik se poklapan potoži svojemu predstojniku, le-ta pa se mu smeji in svetuje, naj Juriju ponudi nekaj stotakov, da bo vzel Tončko nazaj k

sebi in bo mir. To je tudi storil. Okvirno zgodbo zaključí s tem, naj Elga sodi in presodi njegovo historijo.

MOTIVIKA

Motivika je ljubezenska; gre za mladega inženirja, ki je ob gradnji železnice nameščen v zakotno vas s petnajstimi hišami in tam »iz dolgega časa« zapelje kasneje že poročeno »kravjo deklo«, kar pripelje do javnega škandala.

ŠTEVILO OSEB

Glavni lik je novopečeni inženir, ki v vasi ne najde sebi primerne družbe, zato se mentalno in fizično zapusti. Ko spozna mlado Tončko, mu je dekle predvsem v zabavo. Sprva sicer čuti ljubezen do nje, a se je kmalu naveliča, čudi pa ga, kako je lahko neko kmečko dekle sposobno tako globoko ljubiti. Šorli tu pokaže vso pokvarjenost, zlaganost in samoljubje mestnega človeka, ki skoraj očitvidno zaničuje pristnega kmečkega človeka. Poleg inženirja je tu Tončka, ki ga resnično ljubi, a se upre kmečkim zakonom in vzame Jurija. V noveli so omenjene še naslednje osebe, ki nimajo vidnejše vloge: Jurij in učiteljski par.

ŠTEVILO DOGODKOV

V noveli *Iz dolgega časa* so pomembni naslednji dogodki: prihod inženirja v zakotno vas, njegov obup nad okolico in družbo v njej, svetel žarek je učiteljski par in nato Tončka, s katero ima ljubezensko razmerje, Tončkina poroka z Jurijem, varanje po poroki, skorajšnji obračun moža, ljubimčevo plačilo in odhod.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je tekoč in brez prekinitvev, vrh predstavlja skorajšnji obračun moža, konec pa ljubimčevo plačilo za ljubi mir. Avtor stremi k temu, da se zgodba konča v stilu meščanske etike.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Pripoved je strnjeno napisana, iz same fabule lahko razberemo, da se je vse dogodilo v nekaj mesecih. Zgodba je lokalizirana v Šorlijevo rodno Baško grapo.

ZUNANJA ZGRADBA

Novelo *Iz dolgega časa* je Šorli napisal po vseh tradicionalnih, klasičnih pravilih novele in tudi njemu priljubljene okvirne zgodbe v obliki pisma.

DOLŽINA

Besedilo obsega 4280 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Tudi pri tej noveli zasledimo oblikovne ter vsebinske značilnosti novele. Notranji ritem sicer ni tako izrazit ali dramsko razvit, vendar to ne moti, ker avtor slika etične razlike med meščanom (temu je ljubezen v zabavo in na koncu vse zabriše z denarno ponudbo) in kmečkim človekom, ki ljubi z vsem srcem in je zato sposoben celo prevare.

4.4 Barčica po morju plava

To delo je Šorli objavil v plodovitem letu 1908, in to v reviji Slovan. Novela, ki se dotika perečih življenjskih vprašanj, se mu je zdela vredna vnovične objave v tretji knjigi Izbranih spisov.

FABULA

V okvirni zgodbi zvemo, da se v Benetkah na Markovem trgu srečata dva znanca. Skupaj odideta na večerjo, nato pa novi prijatelj povabi pripovedovalca na vožnjo po kanalih. Nekje na poti postane grozo nervozen, zato takoj zaukaže veslarju dalje. Svoje nenavadno obnašanje nato sopotniku razjasni na poti nazaj. Bil je uradnik v ministrstvu z majhno plačo v velikem mestu. Z zaročenko sta komaj čakala, da se poročita, in to se je kmalu zgodilo. Na poročno potovanje sta odšla v Benetke, med drugim sta se vozila tudi po temačnih kanalih. Kmalu se je pričelo njuno uborno življenje; pametno sta morala obrniti vsak drobiž, zato je toliko bolj čudilo soproga, ko je nekega dne žena domov prišla s krznenim plaščem, ki ga je nato dolgo odplačeval. Podobno se je zgodilo še čez nekaj mesecev. Nesreč kar ni bilo videti konca, nakar je žena še hudo zbolela. Ko že skoraj ni bilo upanja zanjo, je naposled le okrevala, vendar je zakoncema zdravljenje pogoltnilo vse prihranke, pa še zadolžiti sta se morala. Edino upanje je bilo povišanje v službi, a mož se je predobro zavedal, da do tega še ne pride nekaj let. Pa se je vendarle

nepričakovano zgodilo! Kmalu je poplačal vse dolgove in mirneje sta lahko zaživela. Pa je zopet prišlo novo in še enkrat novo povišanje, tako da je bil že precej visoko na lestvici in prav ugleden gospod. Napočila je 10-letnica poroke in odpravila sta se zopet v Benetke, kjer sta po kanalih obujala spomine. Naenkrat pa se je žena v joku zgrudila ter možu priznala, da se je vsa leta prodajala, da je on lahko napredoval v službi. Ostal je brez besed – zavedal se je, da bi bil morda še vedno na spodnjem klinu lestvice, če bi ne bilo nje. A tega ji ni mogel priznati. Tiho je zaukazal odveslati k neki hiši, kjer je odložil ženo, sam pa se odpeljal z vlakom neznano kam. Med vožnjo se mu je ponovno odvrtel film, doumel je ženino žrtev, zato se je nemudoma vrnil, vendar prepozno: ubila se je, ker ga ni bilo nazaj. Zgodbo pripovedovalec zaključí s tem, da sopotniku razloži, da se vsako leto vrne v Benetke, kroži po kanalih ter se pogovarja z ženo.

MOTIVIKA

Motivika je sodobna, odraža tragiko zakona, ki jo povzročijo težke življenjske razmere nižjega uradnika, oz. njegovo ter ženino hlepenje po višjem standardu.

ŠTEVILO OSEB

V noveli *Barčica po morju plava* nastopata dve osebi: uradnik – pripovedovalec vložne zgodbe in njegova žena. V okvirni zgodbi tudi njegov znanec, kateremu pripoveduje tragično zgodbo svojega življenja.

ŠTEVILO DOGODKOV

Glede na to da uradnik pripoveduje svojo življenjsko zgodbo ali natančneje – tragičen izsek iz njegovih mladih dni, v sami fabuli naletimo na precej dogodkov. Vožnja znancev je pravzaprav povod za pripovedovanje zgodbe, nato pa si sledijo dogodki v naslednjem zapovrstju: poroka uradnika, borno življenje, bolezen žene in zadolžitev, nenadna napredovanja moža v službi, obletnica poroke, ženino razkritje, možev odhod in ženin samomor.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je izredno tekoč, zgodbo zato dela berljivo in napeto; že v okvirnem delu (večerna vožnja znancev po ozkih, temačnih kanalih) avtor s svojim načinom pripovedovanja ustvari baladno razburljivo razpoloženje, kar še stopnjuje v vložnem delu, in sicer na mestu, ko žena možu razkrije, kaj je bilo vzrok njegovemu

»napredovanju preko vrste«. Ta del hkrati predstavlja presenetljiv, baladno-grozeč vrh, samomor žene in moževa vrnitev pa izrazit zaključek.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Časa dogajanja seveda ne moremo natančno opredeliti, vložna zgodba obsega približno nekaj dobrih let zakona pripovedovalca. Avtor je okvirno zgodbo lokaliziral v Benetke, sicer pa dejanska zgodba dogaja v neimenovanem mestu.

ZUNANJA ZGRADBA

Ivo Šorli se ni poslužil kakšnih modelskih novosti – nasprotno – ostaja pri tradicionalnem modelu novele z okvirno in vložno zgodbo, napisane v mejah realistično-naturalističnih značilnosti.

DOLŽINA

Besedilo obsega 4555 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Šorlijeva pripoved *Barčica po morju plava* kaže vse lastnosti novele od okvirne oz. vložne zgodbe, stopnjevitega notranjega ritma, ki vzbuja baladno vzdušje, do motivike in majhnega števila oseb.

4.5 Sam

Novelo s pomenljivim naslovom *Sam* je Šorli prvič objavil v štirih nadaljevanjih v Ljubljanskem zvonu v letu 1909, vdrugič pa je svoje mesto našla v njegovih Izbranih spisih, natančneje v četrti knjigi omenjenih spisov leta 1935. Govori o trpkem umiranju v samoti (zaradi ideoloških nazorov), odtod tudi simbolični naslov, zaradi česar je mogoče najti povezavo tudi Cankarjevimi *Jakobom Nesrečo*.

FABULA

Zgodba pripoveduje o Simonu Sedeju, mlademu jetičnemu zdravniku, ki pride domov umirat. Doma jim sprva ne pove, kako hudo je z njim, ker še ni povsem prepričan, če bi

svoj konec dočakal res v rojstni hiši, vse bolj namreč misli na to, da bi šel umret na tuje, domačim pa bi sporočili le kratko vest. Omahuje zaradi tega, ker ve, da če bi umrl v domači vasi oz. hiši, bi moral dostojno umreti – župnik bi ga moral prevideti. Tega pa ni hotel, ker ni bilo v skladu z njegovimi življenjskimi nazori. Bližala se je vstajenska procesija in odločil se je, da če ga na procesiji lepo in dostojno sprejmejo (prijatelji so vedeli, da je hudo z njim), bo umrl doma, sicer pa ne. Prijatelji so ga res lepo sprejeli, a Simon je kljub temu poskrbel za škandal, in to zato, ker ni hotel poklekniti pred Najsvetejšim. Še isti dan se je mlademu zdravniku stanje tako poslabšalo, da je doma povedal, kako je z njim, oče pa mu je takoj rekel, da bo poskrbel za župnikov prihod. Ko je sin zavrnil očetovo ponudbo, ga je oče nagnal iz hiše in Simon se je zatekel v bližnji senik. Na večer sta ga prišla oče in brat prosit, naj se vrne domov in se spravi z Bogom, a ni nič zaleglo. Tudi materine prošnje so bile zaman. Naposled ga obišče še župnik, ki mu ponudi domačo hišo in se izkaže za pravega prijatelja, vendar Simon popusti le toliko, da sprejme župnikovo darilo, razpelo. Simon ponoči hudo trpi, blede se mu – vidi strašne prizore in prikazni, objema razpelo in ga odvrže v zadnjem trenutku, tako da je popolnoma sam in umre.

MOTIVIKA

Motivika je sodobna s prvinami družbene kritike.

ŠTEVILO OSEB

Glavni lik je Simon Sedej, ki ga je avtor psihološko natančno izrisal ter se poglobil v njegovo svobodomiselno dušo. Poleg Simona so omenjeni njegovi domači, nekaj prijateljev, s katerimi se sreča, in župnik.

ŠTEVILO DOGODKOV

Za to novelo so značilni naslednji dogodki: zdravnikova vrnitev domov, srečanje s prijatelji, udeležba na procesiji in škandal, naznanitev svoje bolezni in skorajšnje smrti domačim, konflikt z očetom ter materjo, Simonov odhod na senik ponovna prošnja domačih za spravo z Bogom, prihod župnika, Simonova smrt.

NOTRANJI RITEM

Ritem novele je stopnjevit, vsak dogodek v zgodbi pomeni nov konflikt z okolico, vrh predstavlja upor sina oziroma zavrnitev župnika pred prihodom smrti, razplet je za glavno osebo usoden, konec pa kratek, izrazit ter pričakovan.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Čas dogajanja je strnjen na pičlih nekaj dni, zgodba pa se odvija v vaškem okolju.

ZUNANJA ZGRADBA

Novelo je avtor razdelil na devet delov.

DOLŽINA

Besedilo obsega 12840 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Ta »trpka balada« o umiranju mladega, svobodomiselnega človeka kaže značilnosti novele, ki se še posebej odražajo v številu oseb in dogodkov, po mojem mnenju pa predvsem po notranjem ritmu, ki je naravnost dramski.

4.6 Disonance

»Dolgo novelo« z naslovom *Disonance* je Šorli objavil v reviji *Dom in svet* leta 1916 petih nadaljevanjih, kasneje tudi v drugi knjigi *Izbranih spisov*. Literarni zgodovinarji jo ocenjujejo za »psihološko zanimiv/o/ /.../ ter estetsko uspel/o/ /delo/« (ZSS, 333).

FABULA

Magda pl. Toma je mlada ženska nemškega rodu, ki piše dnevnik in mu razkriva vse svoje intimne misli. Tako bralec na začetku spozna, da okleva oz. se odloča med dvema Slovencema, ki jo privlačita, vendar se slednjič le odloči za bogatega in galantnega advokata Stanka Zamarja iz povsem praktičnih razlogov, učitelj in pisatelj Zima, ki ji je sicer bolj pri srcu, pa ostane njen prijatelj, s katerim razpravljata o vseh mogočih *disonancah* med dvema človekoma. Magda se zelo trudi ustreči možu in hoče postati

prava Slovenka, zato se začne učiti slovenski jezik in spoznavati njegovo kulturo, literaturo in narodno pesem. Pri tem ji še najbolj pomaga Zima, s katerim imata pri Zamarjevih doma kar svoj kotic, kjer debatirata o perečih vprašanjih. (Zima je tudi Stankov prijatelj in ga redno obiskuje.) Stanko razmišlja preveč politično tudi pri vsakdanjih stvareh in ko Magda nekoč za klavirjem igra skladbo avstrijskega skladatelja, se med zakoncema vname hud prepir, posledica tega pa je ohladitev odnosov med njima za lepo obdobje. Vendar navsezadnje premagata te »nacionalne« zadržke, ki motijo njun zakon, hkrati pa Magda oznani, da bo mati; takrat spozna: »Ne bojim se ničesar več ... V besedi »Mati« sami je toliko harmonije, da mora samo od sebe utoniti vse nesoglasje ...« (Disonance, 177).

MOTIVIKA

Motivika posega v sodobno meščansko erotično okolje, dotika se tudi vprašanj o možnosti sožitja moža in žene različne narodnosti.

ŠTEVILO OSEB

V noveli nastopajo tri osebe: glavni lik je Magda, ob njej mož Stanko ter prijatelj Zima, avtor pa omeni tudi Magdinega učitelja slovenščine Vidica.

ŠTEVILO DOGODKOV

Dogodke Magda sproti zapisuje v svoj dnevnik, vendar se med njenim osebnim razmišljanjem, ki jih spremljajo, skorajda izgubijo. Kljub temu pa izstopajo naslednji: Magdina odločitev za Stanka, obiski Zime in njuna razpravljanja o maternem jeziku, narodni pesmi, nacionalnosti ipd.

NOTRANJI RITEM

Za notranji ritem bi ne mogli trditi, da je stopnjevit; bolj značilno je prepletanje zgoraj omenjene diskurzivnosti in pripovedne sceničnosti, ki vodita le v eno – možnost sožitja med zakoncema različnih narodnosti. Vrh predstavlja Magdina ugotovitev, da ima še vedno raje takega »tujca« za moža (v primerjavi z Zimo, namreč), »ki mu je jezik res edino le »občilo« in »politicum«, a vse druge kulturne razlike tudi samo »politicum« (Disonance, 176). Ta ugotovitev vodi nato do nenadnega preobrata in sklepa, da se v prihodnje ne bo več obremenjevala s podobnimi razmišljanji, ampak bo vso svojo skrb posvetila materinstvu.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Glavna junakinja novele, intelektualka Magda, začetne strani svojega dnevnika opremi z datumom 22. januar, zadnji datum, ki se pojavi, pa je 24. december. Iz fabule same lahko razberemo, da je Šorli novelo lokaliziral v mesto, ki ga sicer ne imenuje, omeni pa Bled, kjer zakonca preživljata dopust.

ZUNANJA ZGRADBA

Novela *Disonance* je napisana v obliki dnevnika, ki ga mlada žena piše skoraj eno leto.

DOLŽINA

Besedilo obsega 14600 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Strinjala bi se z ugotovitvami literarne zgodovine, ki analizirano delo obravnava kot novelo; njej v prid po mojem mnenju govorijo dejstva, kot so: na ravni oblike pisemska oblika, sodobna tematika (problem mešanih zakonov), majhno število oseb in dogodkov, nenaden preobrat in izrazit konec.

4.7 Krajši del

Fabulativno živahno novelo z metaforičnim naslovom *Krajši del* je Ivo Šorli objavil v četrti knjigi že omenjenih Izbranih spisov leta 1935.

FABULA

Glavni lik novele je ostarela služkinja Barbika, ki že vse svoje življenje služi v eni hiši. Nekega dne po naključju opazi gospo, ko dr. Zorca, prijatelja njenega soproga, drži okrog ramen in mu »čudno«
gleda v oči, on pa jo drži za roko. Barbika osupne, nagonsko stopi korak nazaj, še bolj pa jo preseneti, ko gospe ni prav nič nerodno. Še bolj se ji zameri, ko se kasneje zlaže, da je Zorcu zavezovala kravato in naj mu odpre, ker ga znova pričakuje, saj grede z otrokoma skupaj na izlet. Njen mož za izlete ni imel časa, morda je bil res malce pust in nedružaben, vendar je takšen postal zaradi

preobilice dela; delal je mnogo, če je hotel omogočiti tako življenje, kot ga je hotela. Ko se Zorec popoldne najavi, mu odpre Barbika. A ko ga tako vidi stati, se ji v mislih odvrti film, kateremu je bila priča. Moški se je zagnusi, zato mu nekaj zabrusi, on pa jo hoče udariti s svojo srebrno palico. Barbika je spretnejša – palico mu izvije iz rok in ga pošteno udari. Zorec odide. Ko pride gospa in deklo vpraša, če ni Zorec že prišel, ji Barbika mirno pove, da mu je rekla, da v tej hiši nima kaj iskati. Gospo to razsrdi in grdo ozmerja pošteno Barbiko. Zvečer stara služabnica sliši, kake laži žena tvezi možu o tem, kako se je Zorec udaril ob neko vejo in ima zatekel ves obraz do vratu. Sliši tudi, da se pritožuje čeznjo, da je celo zapodila njihovega gosta Zorca, in da bi bil skrajni čas, da zamenjajo služabnico. Takrat Barbiki prekipi in gospodu pove, da je Zorcu rekla samo to, naj jih obiskuje takrat, ko bo doma tudi on, saj tako delajo vsi spodobni ljudje. Mož je spoznal, kaj mu želi služabnica povedati, a tudi Barbika sama se še pravi čas ustavi in ne izda vsega, ker misli predvsem na otroka. Prizorišče zapusti kot moralna zmagovalka, vendar pa gospa doseže, da mora hišo že naslednji dan zapustiti. Gospa tudi ob slovesu zanjo nima lepih besed, reče ji le, da bi že na začetku morala vedeti, da bo *potegnila krajši konec*.

MOTIVIKA

Šorli s to novelo posega po sodobni tematiki, ki odslikava meščansko erotično življenje.

ŠTEVILO OSEB

V noveli nastopajo štiri osebe: glavni lik je zvesta služabnica Barbika, ki spregleda gospo oz. njeno razmerje do dr. Zorca, t. i. prijatelja njenega moža, ki pa k hiši hodi samo zaradi ljubice, tu je še tih, delaven mož, kateremu Barbika odpre oči, omenjena sta tudi otroka zakoncev.

ŠTEVILO DOGODKOV

Ko Barbika zaloti gospo z dr. Zorcem v kočljivem položaju, ta dogodek pomeni zaplet novele. Barbiki ta dogodek ne more iz glave, razmišlja in premleva situacijo, pri tem se ji najbolj smilita nedolžna otroka – ta razmišljanja pomenijo nekak reflektivni pasus v zgradbi novele. Naslednji pomemben dogodek je fizični obračun med služabnico in nastopačem Zorcem, nato obrekovanje gospe pri večerji, Barbikina obramba in njen odhod.

NOTRANJI RITEM

Kot sem že omenila, se zgodba zaplete, ko Barbika spozna, da gospa vara moža, vrh doseže zvečer, ko bi služabnica skoraj izdala grdo resnico v celoti, a se pravi čas ugrizne v jezik, konec pa naznani njen odhod iz hiše, v kateri je pravzaprav pustila vse svoje življenje; tega se gospa ne zaveda, ne zaveda se tudi, da ji je vzredila oba otroka, nasprotno – posmehljivo ji zabrusi, da bi ji vendarle moralo biti že na začetku jasno, da bo potegnila krajši konec, saj je samo služabnica.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Vsa zgodba se zaplete in dovrši v pičlih dveh dneh v mestnem okolju.

ZUNANJA ZGRADBA

Avtor je novelo *Krajši del* napisal v šestih kratkih poglavjih.

DOLŽINA

Besedilo obsega 7760 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Strinjala bi se z literarno zgodovino, ki pripovedno delo *Krajši del* obravnava kot novelo. Še posebej značilni so: čas in kraj dogajanja, manjše število oseb ter dogodkov, še najbolj pa morda ljubezenska tematika, tipično šorlijevska – za zakonsko prevaro je kriva ženska.

5 Dela, ki po mojem mnenju ustrezajo literarno-teoretični oznaki »novela«

Po temeljitem pregledu ostalih Šorlijevih pripovednih del (izpod 50000 besed), ki bi glede na motiviko, število oseb ali dogodkov, značilen notranji ritem in zunanjo zgradbo, dogajalni čas in prostor lahko ustrezali značilnostim novele, sem med to literarno vrsto uvrstila še pet pripovednih spisov, in sicer: *Stric Ivan*, *Iz teme v temo*, *Klic čez vodo*, *Tetin Tone* in *Greh*.

5.1 Stric Ivan

Pripovedno delo z naslovom *Stric Ivan* spada med Šorlijeva zgodnejša dela, objavil ga je leta 1907 v samostojni publikaciji *Novele in črtice* pri založbi Kleinmayer & Bamberg v Ljubljani. To delo je avtor sam podnaslovil z oznako *slika*, po mojih ugotovitvah pa bi omenjeni spis lahko uvrstili med novele.

FABULA

Zgodba pripoveduje o osamljenem, že ostarelem možu Ivanu. Pripovedovalec nam pove, da ga je še kot otrok hodil obiskovat v hišo v gozdu, ker je tako kot drugi otroci rad prisluhnil njegovim citram. Ivan je bil izredno miren človek, a kadar se je razjezil ... Tudi sedaj, po mnogih letih, ga pripovedovalec rad obiskuje, da se pomenkujeta o marsičem. Ivan mu prizna, da mu je dolgčas, da se mu toži po osebi, ki bi skrbela zanj. Odloči se, da se poroči. Kmalu se s »pomočjo« znanca Marena res oženi z njegovo nečakinjo, ki velja za surovo žensko. To ženšče je imelo prej dva nezakonska otroka, sedaj oba pokojna, in sicer z nekim malopridnežem Balohom. Tudi sedaj Baloh redno

zahaja k njej v hišo strica Ivana, a Ivan se jima vsakokrat rajši umakne. Ko pa ga v adventnem času zopet prav nesramno izzivata, Ivan zamahne s sekiro in zadane ga ravno po glavi. Čez šest dni Baloh umre, Ivana pa vtaknejo za šest mesecev za zapah. Žena na hitro izgine, Ivan pa postane še bolj čuden in samotarski; ogiblje se vseh ljudi, z nikomer ne spregovori niti besede. Nekega dne ga najdejo mrtvega na poti iz vasi.

MOTIVIKA

Pisatelj poseže v podeželsko-kmečko okolje, tematika je stvarna, realna; gre za zakonsko prevaro in uboj.

ŠTEVILO OSEB

Število oseb je skromno: poleg pripovedovalca, ki je tudi sam del pripovedi, je središčna oseba stric Ivan, poleg njega nastopata še dve – žena in njen dolgoletni ljubimec Baloh.

ŠTEVILO DOGODKOV

Za prvi dogodek bi, poleg uvoda, v katerem izvemo za izolirano življenje strica Ivana, lahko šteli Ivanovo odločitev, da se poroči. Nato si dogodki sledijo v naslednjem vrstnem redu: Maren doseže, da Ivan poroči njegovo zloglasno nečakinjo, Balohovi »obiski« pri njegovi ženi, hud prepir in Balohova smrt, Ivana zaprejo, Ivanov umik v samoto po izpustitvi, njegova smrt.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je tekoč, na začetku k temu pripomore tudi dialog med Ivanom in pripovedovalcem, nato se hitro stopnjuje in vrh doseže, ko Ivan spozna, da ga žena grdo vara in ga celo podi iz lastne hiše, razplet je presenetljiv: Ivan, ki velja za miroljubnega človeka, sicer v samoobrambi, s sekiro pobije ljubimca. Konec prikaže Ivanov pripor in njegovo hitro smrt.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Dogajalnega časa ne moremo natančno določiti; skozi pripovedovalčeve spomine na mladost spoznamo strica Ivana, nato pa se zgodba sintetično odvija pred bralčevimi očmi. Šorli je novelo lokaliziral v podeželsko-kmečko okolje.

ZUNANJA ZGRADBA

Fabulo je avtor vsebinsko razdelil na štiri dele.

DOLŽINA

Besedilo obsega 3400 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Ivo Šoli pripovedno delo *Stric Ivan* označi kot *slika*, vendar je po mojem mnenju ta *slika* prerasla v *novelo*, saj je daljša, kot so *slike* ponavadi, pa tudi sicer lahko iz analiziranega spisa z lahkoto izluščimo »novelistične« elemente, kot so: motivika (zakonolom, uboj), število oseb in dogodkov je zelo omejeno, notranji ritem z značilnim potekom (vrh, presenetljiv razplet, izrazit konec), zunanja zgradba in dogajalni prostor sta običajna, dogajalni čas malce razvlečen zaradi krajšega analitičnega posega v fabulo.

5.2 Iz teme v temo

Ta »študija«, kot jo je podnaslovil avtor sam, je prav tako izšla v zgoraj omenjeni zbirki novel in črtic iz leta 1907.

FABULA

Dijak Majdič piše poslovilno pismo svojemu profesorju Šarenu, da mu pojasni, čemu se je odločil za samomor. Začne z otroštvom in pove, da sta z materjo živela sama, oče je umrl še pred njegovim rojstvom. Mati mu je pomenila vse na svetu, venomer je mislil nanjo, zapolnjevala je vso njegovo dušo, in tudi ko je odšel v šolo, je vse šolske dneve presanjaril, doma pa je potem opravljal zamujeno šolsko delo. Zaradi tega ga učitelji seveda niso marali, označili so ga nemarnega, nevestnega učenca. Nato je prišel v zavod in materi je bilo tako ljubše, ker je šola ni več tako stala, Majdiču pa je še kako prijalo, ko je cele dneve lahko preždel v kapelici in se pogovarjal s svojo Madono. Pri teh mirnih urah so ga kmalu zmotili še ostali dijaku, ki so morali po ukazu novega predstojnika redno obiskovati kapelico. Ti svetohlinci so počeli vse kaj drugega, Majdiču so zakrivali pogled na oltar, zato so njegovi pogledi uhajali na vrt, kjer se je sprehajal edinole dijak Hrast, »freigeist«, ki ni priznaval ničesar. Spoprijateljila sta se, a

Hrast je precej ugotovil, da je novi prijatelj velik sanjač, celo pogan, ki malikuje. Hrast ga je navdušil za modroslovje, posledica tega je bila, da je Majdič preštudiral ogromno filozofskih sistemov in na podlagi le-teh izdelal svoj »sistem«, ki ga je tudi kmalu zavrgel. Popolnoma je obupal, nikjer se ni našel, ko mu je Hrast svetoval, da če ljubi mater, ima njegovo življenje še smisel. Majdič je po teh besedah zopet oživel, a le za kratek čas. Kmalu mu je vse začelo presedati, postal je osoren in nervozen dijak. Umre mu še mati in njeno smrt sprejme povsem mirno, šele ko na krsto pade pest grude, ne zdrži ter pobegne. Spoznal je, da njegovo življenje nima smisla, zato se je sklenil ubiti, napiše pismo za profesorja Šarena, edinega, ki ga je razumel oziroma imel posluh zanj.

MOTIVIKA

Motivika je sodobna, prikazuje nesrečno življenje dijaka in njegove notranje boje, ko išče smisel življenja. Majdič sam zase pravi, da ga je temina navdajala že v materinem telesu, saj je rasel iz same nesreče in težke materine bolečine.

ŠTEVILO OSEB

Glavni lik, ki ga je Šorli psihološko natančno izrisal, je dijak Majdič, ob njem mati in svobodomiseln dijak Hrast. Svoje poslovilno pismo pa je položil v roke njemu ljubega profesorja Šarena.

ŠTEVILO DOGODKOV

Kratko življenjsko pot dijaka Majdiča ponazarjajo naslednji dogodki: njegov odhod v šolo, odhod v zavod, posedanje v kapelici, druženje s Hrastom, smrt matere in odločitev za samomor. Med omenjene dogodke je vpeto razmišljanje glavne osebe oziroma njegovi notranji boji.

NOTRANJI RITEM

Ritem pripovedi je stopnjevit, bralec sledi usodnim dogodkom, ki vodijo v tragično smrt. Dijak se namreč spopada s samim seboj; pred sabo ne vidi svetle prihodnosti, nima nobenih ciljev in v stanju duševne nestabilnosti mu umre edina oseba, za katero bi se splačalo živeti. To stanje predstavlja izrazit vrh, nakar se situacija razplete z Majdičevo ugotovitvijo, da tako življenje ni nič vredno. Zgodba se konča s smrtnim izidom za glavnega junaka.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Dogajalni čas zavzema šolska leta mladega dijaka, godi se v zavodu.

ZUNANJA ZGRADBA

Šorli se zopet posluži priljubljene oblike novele v pismu.

DOLŽINA

Besedilo obsega 6300 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Pri pripovednem delu *Iz teme v temo* sem se za odločila za oznako *mejna novela* iz naslednjih vzrokov: Šorli je to delo podnaslovil z oznako »študija«; tak podnaslov po mnenju Gregorja Kocijana opozarja na novelistične sestavine, o čemer sem se sama prepričala, saj je fabula z »dražljivo motiviko« dramatsko napeta, Šorli pa se posluži z med naturalisti razširjeno eksperimentalnostjo (avtor namreč naravnost eksperimentira z duševnostjo mladega človeka). Je pa res, da ni zaslediti ljubezenske tematike, kar je sicer za Šorlija tako značilno, *čistost* novele malce moti še dogajalni prostor.

5.3 Klic čez vodo

Klic čez vodo je Ivo Šorli objavil v Ljubljanskem zvonu v letu 1907, leta 1935 še v Izbranih spisih. Joža Mahnič za delo pravi: »Naravnost epigonsko cankarjanski je spis Klic čez vodo, lirično-ironično modrovanje o dveh nasprotnih si bregovih slovenskega življenja, o melanholičnem idealizmu in donosnem rodoljubarstvu, simboliziranih z nežnimi brezami oziroma bučnim slavjem« (ZSS, 334).

FABULA

»Historija« pripoveduje o dveh bratih: starejšem Stanku, zavzetem domoljubu, ki je na dobri poti, da postane uspešen advokat, in mlajšem Vladu, dijaku tik pred maturo. Doma že ostarela starša in brata finančno podpira predvsem Stanko, za kar pa mu Vlado ne izkazuje hvaležnosti, celo javno ga zasmehuje zaradi njegovih življenjskih oziroma

političnih nazorov. Vlado se kljub bližajoči maturi in prepovedi domačih z družino redno zbira v kavarni, kjer iščejo »pravo« filozofijo in zabavajo čez ves svet; njemu samemu se zdi, da narod umira, da je obsojen na propad in te črne misli vsiljuje svojemu radoživemu dekletu Silvi. Nastopi dan, ko domoljubi otvorijo nov spomenik in tudi Stanku, ki slavnosti prisostvuje z bogato zaročenko, se bučno slavje in pocukrani govori priskutijo. Zazdi se mu, da ima brat mogoče celo prav, ko zasmehuje te t. i. domoljube. Poišče ga ter se mu pridruži. Silva mu je neznansko hvaležna, da je Vlada kljub vsemu zopet skušal prepričati, da je svet bolj lep in svetel, kot trenutno misli, vendar se ob teh besedah Vladu pogled še bolj zmrači. Čez nekaj dni pride dijak domov z odlično opravljeno maturo v žepu. Brata ob tej priliki grdo potegne, ko mu razlaga, da postane nižji uradnik in bo lahko zaužil življenje. Stanko mu slepo verjame, a Vlado se še bolj norčuje iz lahkovernega brata. Tudi oče se hoče poveseliti z maturantom ter ga objeti, vendar se mu sin izmakne. Stanko preroško reče: »Ta človek ne bo dobro končal.« Te besede se še istega večera izkažejo za resnične, kajti Vlado pod dehtečimi brezami naredi samomor.

MOTIVIKA

Motivika je vzeta iz stvarnega, realnega življenja, prikazuje obupanost bodočega intelektualca, ki spričo političnega licemerstva obupa nad življenjem in ga sam konča.

ŠTEVILO OSEB

Glavni junak pripovedi je dijak Vlado, ob njem je dokaj izrisan lik njegov starejši brat Stanko, avtor omeni še očeta in mater ter Vladovo dekle Silvo.

ŠTEVILO DOGODKOV

Teh je resnično malo: pogovor med Vladom in Silvijo (iz katerega tudi razberemo dijakovo filozofijo), udeležba pri otvoritvi spomenika in Stankov poskus »spreobrniti« brata, opravljena matura, pogovor z bratom in samomor.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je stopnjevit, vrh pomeni dokončno Vladovo spoznanje (na slavlju domoljubov), da je svet pokvarjen, goljufiv in zlagan, po maturi sledi presenetljiv razplet: dijak maturo kljub ponočevanju in patetiziranju političnih razmer nadvse dobro opravi, a to mu ne da novega elana – nasprotno, zanj življenje nima nobenega smisla,

črna se mu zdi prihodnost tako naroda kot tudi njegova lastna. Konec je hiter in izrazit: na večer svoje mature Vlado naredi samomor v bližnjem gozdiču pod belimi brezami.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Dogajalni čas je »novelistično« strnjen na krajše obdobje (mogoče mesec dni), posamezni prizori se odvijajo v domači hiši, kavarni, v mestu na slavlju.

ZUNANJA ZGRADBA

Šorli je obravnavano delo napisal v sedmih poglavjih.

DOLŽINA

Besedilo obsega 9460 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Avtor svoje delo *Klic čez vodo* podnaslovi kot »historija iz nedavnih dni«, po mojem mnenju pa je to zopet *mejni* primer novele, tematika namreč ne ustreza popolnoma, tudi število oseb je precejšnje, *novelistični* pa so maloštevilni dogodki ter dogajalni čas in kraj in tudi notranji ritem in dolžina besedila.

5.4 Tetin Tone

Šorlijeva »študija« *Tetin Tone* je izšla ob koncu 1. svetovne vojne leta 1914 v reviji Slovan, avtor ga je ponovno objavil v četrti knjigi Izbranih spisov 1935. leta.

FABULA

Pripovedovalec pove, da je imel teto, ki je imela v lasti majhno kajžo, v kateri je prebivala s sinom Tonetom. Tone je veljal za čudaka: za prijatelje si je izbral vaške norce, potem žandarje, vojake in pa otroke. Z njimi je delil svoje radosti – nekatere je rad ogledoval zaradi lepih oblek, z norci se je pametno pogovarjal, otrokom pa je izdeloval igrače ter jih sladkal z rumenimi slivami. Vse to je povzročilo, da so ga vaščani imeli za nekoliko omejenega. Njegovo hvaležnost so vsi izrabili, zato so odpadli od njegovega srca. Nekoč si kupi harmoniko, iz nje pa izvablja tako lepe

glasove, da ga vsi vabijo kot godca na porokah. Ko pa nekoč na ohceti sliši grde besede in vidi nespodobno obnašanje svatov, igranje harmonike opusti. Vedelo pa se je tudi, da je Tone najboljši dninar, kosil je tri, zato ga možje niso marali. Nekoč se domisli in gospodarju reče, da pokosi vse sam, če ga plača za šest ljudi, kolikor bi jih sicer rabil. Gospodar privoli in odslej Tone dela sam. Za košnjo ga najame tudi stiskač Tomažek, ki mu po opravi ne izplača zasluženega denarja. Tone tudi drobiža ne vzame, dolgo se jezi, ne odpusti pa mu nikdar, tudi takrat ne, ko ga Tomažek na smrtni postelji prosi za odpuščanje in mu ponuja denar. Še župnik prosi Toneta, naj mu odpusti, vendar ničesar ne doseže. Tomažek umre in še po smrti preganja Toneta in se bije z njim za odpuščanje. Nekoč v boju z nevidnim sovražnikom zdrkne v prepad in umre za posledicami nesreče.

MOTIVIKA

Motivika je realna, vzeta je iz kmečkega življenja – avtor v nekaj življenjskih epizodah upovedi malce omejenega, a poštenega Toneta.

ŠTEVILO OSEB

Tone je središčna oseba pripovedi, ob njem je za pripoved pomemben še vaščan Tomažek, znani skopuh, ki Tonetu ni odmeril poštenega plačila.

ŠTEVILO DOGODKOV

V *Tetinem Tonetu* zasledimo naslednje dogodke: Tonetov nakup harmonik in igranje na porokah, njegovo garaško delo, Tomažkova prevara glede plačila, Tonetova zamera, Tomažkova smrt, njegovo iskanje odpustka še po smrti povzroči Tonetovo nesrečno smrt.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je tekoč, gladek in brez vmesnih prekinitev. Znotraj posameznih dogodkov pride do vrha, ko Tomažek umre, ne da bi mu Tone prej odpustil, in tako gre z grehom na drugi svet. Stvar se za Toneta preobrne na slabše, ko umri tudi po smrti išče in zahteva odpuščanja. Ker tega ne doseže, pahne v smrt svojega nasprotnika Toneta, kar pomeni izrazit konec novele.

DOGAJALNI ČAS IN KRAJ

Časa dogajanja ne moremo natančno določiti, vendar če odmislimo uvod, v katerem nam avtor prikaže Toneta, bi lahko rekli, da novela prikazuje zelo kratek izsek iz življenja glavnega junaka. Delo je Šorli lokaliziral na podeželje, kamor se je v svojih delih rad vračal.

ZUNANJA ZGRADBA

Avtor je pripoved napisal strnjeno brez razdelitve na posamezna poglavja.

DOLŽINA

Besedilo obsega 4780 besed.

UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Tako kot novelo *Iz teme v teme* je tudi analizirano delo *Tetin Tone* Ivo Šorli podnaslovil z literarno-teoretično oznako »študija«; literarna zgodovina je vrstno ne opredeli, po mojem mnenju pa bi jo lahko šteli med *mejne* primere *novel*: tako število oseb in psihologiziranje v zvezi z njimi kot tudi notranji ritem pripovedi kažeta na *novelskost*, ostali elementi pa kažejo na nekaj odstopanj.

5.5 Greh

Pripovedno delo *Greh* je Šorli objavil leta 1935 v četrti knjigi Izbranih spisov. Zgodba govori o študentu Lastanu in grofici Selmi, ki je razlog za njegov prvi *greh*.

FABULA

Študent Lastan pride za domačega učitelja na graščino v Stranica, kjer ima graščak v oskrbi dva osirotela nečaka. Tu živi še z bratom, konzulom. Nekoč se najavi njegova hči Selma, da ga obiše z možem Laturjem in otrokom za dlje časa, saj je mož bolan na živcih in bi mu bivanje v naravi koristilo. Graščak že vnaprej razloži Lastanu, da njun zakon škripa in da nikoli ni maral zeta, ki je bil pokvarjen huzarski oficir. Že po kratkem času se grofica Selma in Lastan zblížata ter zaljubita. Tega ne opazi nihče

razen konzula, ki ju zasleduje pri vsakem dejanju in vsaki besedi. To ljubimca hitro opazita, zato svoje razmerje skrbno prikrivata in pri tem z brezbržnimi pogledi ali celo besedami nemalokrat ranita drug drugega. Ko grofičin mož odpotuje za dlje časa, grešnika živita prav sladko življenje, a zdi se, da Lastanu to razmerje že preseda, ker se navsezadnje boji za svojo kožo, saj se zaveda, kaj piše v paragrafih o grehu take vrste. Lastan na graščakovo ponudbo za deset dni odide na oddih, ko pride nazaj, se v graščini vse spremeni: oficir Latur se je na poti nazaj hudo ponesrečil in njegovo življenje visi na nitki. Ko Lastan vidi Selmo ob moževi postelji in ko njen pogled razkrije, da ga je pozabila, se konzul skloni do učitelja in reče: »Glejte, to je moč – družine!« Na Lastanovo začudenje ga povabi na pogovor in mu pove, da je vseskozi vedel za njuno razmerje, vedel hkrati tudi to, da ne bo vzdržalo, ker je Lastan velik sebičnež. Svetuje mu, naj konča z učiteljevanjem in odide. To tudi stori, še prej se pogovori s Selmo in v tem pogovoru ženska spozna, da se je resnično zmotila v njem. Lastan namreč izgovori nekaj trpkih besed, ki jih kasneje obžaluje, a v njih grofica spozna, da mu je le do lagodnega življenja brez obveznosti.

MOTIVIKA

Prikazuje realno, stvarno življenje študenta Lastana, ki pride na graščino poučevati dva maturanta, pri tem pa greši z grofico Selmo. Motiv je tipično šorlijevski, ljubezenski torej.

ŠTEVILO OSEB

V noveli nastopajo naslednje osebe: središčna oseba je Lastan, poleg njega v zakonu razočarana Selma, njen mož Latur, graščak in konzul. Omenjena sta še nečaka.

ŠTEVILO DOGODKOV

Vsi dogodki, ki jih zasledimo v Šorlijevem delu *Greh*, so ključnega pomena za razpletanje zgodbe: Lastanov prihod na grad, prihod grofice Selme z družino, ljubezenska zveza med grofico in učiteljem, odhod Laturja, Lastanove počitnice, Laturjeva nesreča, pogovor med konzulom in učiteljem, Lastanov odhod.

NOTRANJI RITEM

Notranji ritem je gladek, tekoč ter stopnjevit. Vrh nakaže Laturjeva nesreča in posledična ohladitev ljubezenskega odnosa med grofico in domačim učiteljem, razplet

oz. preobrat je presenetljiv: po pogovoru s konzulom Lastan ne brani svoje ljubezni, ampak pokaže hladen obraz. Konec je novelsko izrazit, saj se Lastan zameri Selmi in odide z gradu.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Glede dogajalnega časa je potrebno špekulirati, a domnevamo lahko, da se zgodba dovrši v nekaj mesecih. Kraj dogajanja je avtor natančno določil – zgodba se odvija v Stranica.

ZUNANJA ZGRADBA

Šorli je novelo napisal v devetih poglavjih.

DOLŽINA

Besedilo obsega 15400 besed.

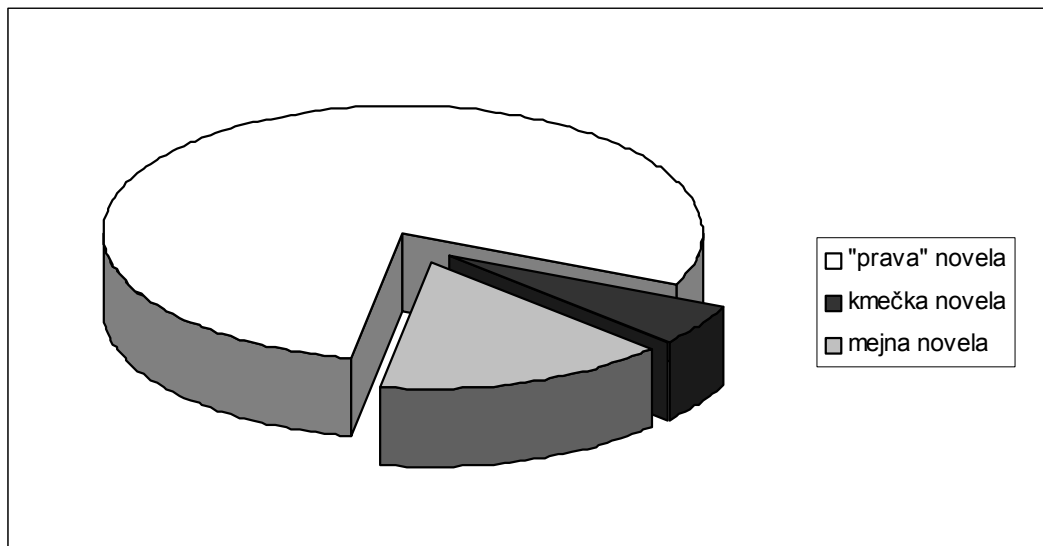
UTEMELJITEV LITERARNE VRSTE

Tega literarnega dela Iva Šorlija literarna zgodovina ne obravnava, jaz pa po branju in razčlenitvi na elemente, za katere mislim, da so za novelo značilni, trdim, da je *Greh* tipična šorlijevska novela z ljubezensko tematiko in nesrečnim koncem, za katerega sta tokrat kriva ženska in moški. Poleg tematike novelo potrjujejo tudi ostali elementi.

6 Ugotovitve

Pri obravnavi 19 del Iva Šorlija, za katera avtor sam, literarna zgodovina in jaz trdimo domnevamo, da so novele, se je izkazalo, da omenjeni literarno-teoretični oznaki ustreza 15 del. Delo *Golobovi* je Šorli sicer označil kot novelo, vendar se je izkazalo, da ji bolj pritiče oznaka *kmečka novela*. Sama sem tri dela (*Iz teme v temo*, *Klic čez vodo*, *Tetin Tone*) uvrstila med *mejne primere* novel, kajti analiza del je pokazala, da vsebujejo elemente, ki noveli povsem ali pa morda le deloma ustrezajo.

Graf 1 Tipi novel

Pri Šorlijevi razdelitvi novel (7 del) pridemo do naslednjih ugotovitev:

- tematika je ljubezenska pri 6 od skupno 7 novel;
- število oseb: giblje se od 2 do 5 – pri 2 novelah nastopata po 2 osebi, ravno tako pri 2 novelah nastopajo 3 osebe, tudi 4 osebe nastopajo v 2 delih, v 1 noveli pa zasledimo 5 oseb;
- dogajalni čas: pri 4 novelah je omejen na manj kot leto dni, pri 3 obsega več kot 1 leto;
- dogajalni prostor: prevladuje mesto (4 novele), pri 3 novelah pa je avtor dogajanje postavil v kmečko-podeželsko okolje;
- zunanja zgradba: okvirna zgodba se pojavi pri 3 novelah, pri 3 novelah je avtor novele oblikoval s pomočjo poglavij, 1 delo je napisal strnjeno (brez okvirne zgodbe ali poglavij);
- konci: konci so spravljeni ali nesrečni, pri slednjih sem izločila tiste, pri katerih je kriva ženska, moški ali oba. Le dvakrat se zgodba konča spravlljivo, v petih delih je konec nesrečen, pri čemer je ženska trikrat krivec, dvakrat pa sta krivca ženska in moški;
- dolžina: do 5000 besed imata 2 deli, 4 dela imajo od 10000 do 15000 besed in 1 delo obsega 37600 besed.

Pri delih, ki jih je za novele opredelila literarna zgodovina (7 del, brez tistih, ki so zajeta že pri Šorliju), pridemo do naslednjih ugotovitev:

- tematika: v 5 delih se pojavi ljubezenska tematika, v 1 noveli prevladuje stvarno, realno življenje, ljubezenski motiv je v ozadju, samo za prikazovanje stvarnega življenja gre v 1 noveli;
- število oseb: 2 osebi se pojavita le v 1 noveli, 3 osebe se pojavijo v 3 novelah, 4 osebe v 2 novelah in samo enkrat v noveli nastopa 5 oseb;
- dogajalni čas: manj kot leto dni dogajanja zgodba zavzema v 4 novelah, več kot leto dni zavzema v 3 delih;

- dogajalni prostor: novela je v mesto lokalizirana štirikrat in v kmečko-podeželsko okolje trikrat ;
- zunanja zgradba: 3 novele je avtor razdelil na poglavja, v obliki okvirne zgodbe je napisana 1 novela, okvirno zgodbo in pisemsko obliko združuje 1 novela, enkrat je novelo napisal v pismih in enkrat v dnevniški obliki;
- konci: v 4 novelah je konec spravljen, v 1 noveli (brez ljubezenske tematike) se pojavi nesrečen konec (kriv junak sam), v 2 novelah (z ljubezensko tematiko) je konec tudi nesrečen – moški je kriv enkrat, enkrat sta krivca oba (moški posledično);
- dolžina: do 5000 besed imajo 3 dela, od 5000 do 10000 besed imata 2 deli, prav tako 2 noveli štejeta od 10000 do 15000 besed.

Pri moji razdelitvi Šorlijevih del med novele (5, mednje so uvrščene tudi mejne novele) pridemo do naslednjih ugotovitev:

- tematika je ljubezenska v 2 novelah, v 3 delih pa opisuje stvarno, realno življenje;
- število oseb: po 3 osebe nastopajo v 2 novelah, 4 osebe nastopajo v 1 noveli in 5 oseb vsebujeta 2 noveli;
- dogajalni čas: pri 2 delih avtor dogajanje skrči na manj kot leto dni, pri 3 dogajalni čas zavzema več kot eno leto;
- dogajalni prostor: dvakrat je Šorli dogajanje postavil v kmečko-podeželsko okolje, prav tako dvakrat se izmenjujeta mesto in vas, v 1 noveli pa je fabula locirana na v grajskem okolju;
- zunanja zgradba: trikrat se pojavi novela, razdeljena na poglavja, 1 novela je napisana v obliki pisma in 1 povsem običajno, strnjeno;
- konci: v 3 (mejnih) novelah je konec nesrečen, za kar je kriv junak sam (brez ženske pomoči, saj le-ta v delu niti ne nastopa), nesrečen je tudi v preostalih dveh, vendar sta za to kriva ženska in posledično moški;

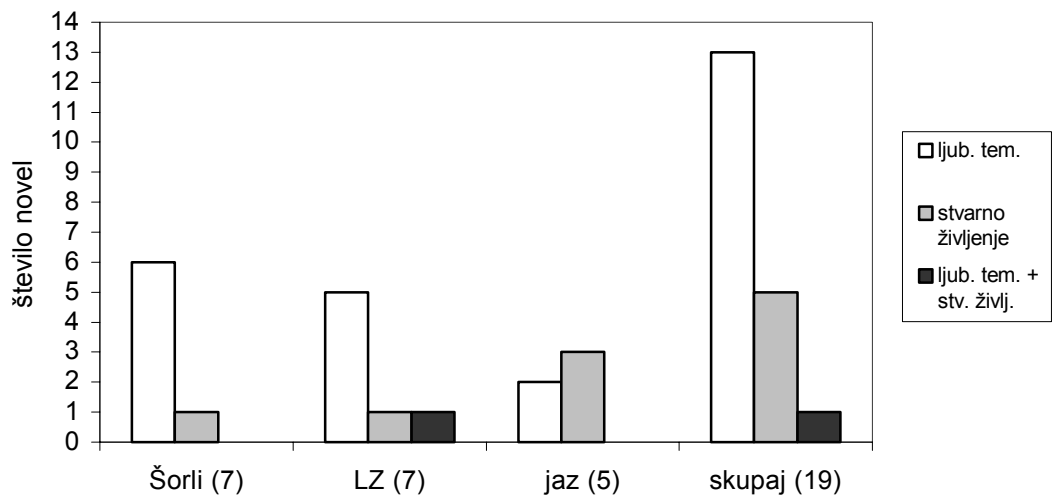
- dolžina: 2 noveli imata do 5000 besed, od 5000 do 10000 besed prav tako obsegata 2 noveli in 1 delo šteje 15400 besed.

Skupne ugotovitve (19 del):

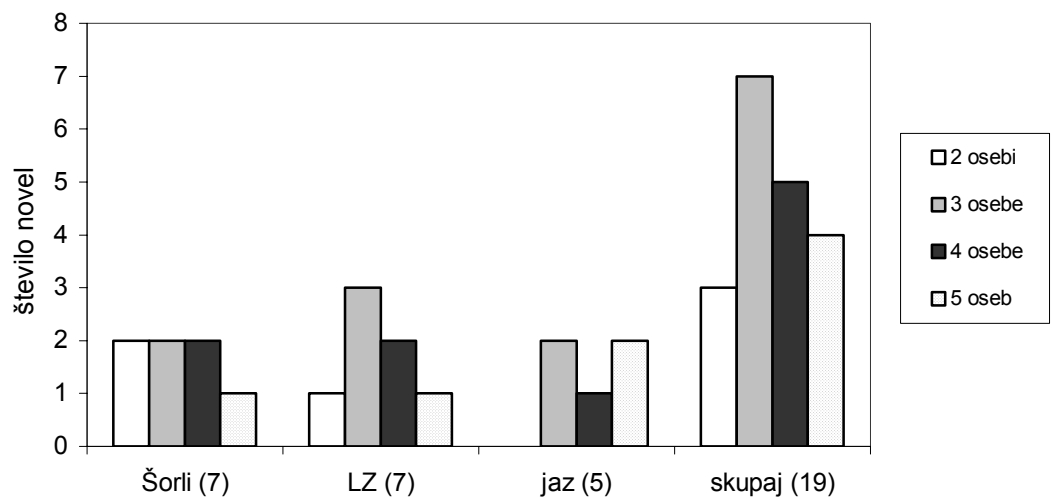
- tematika: ljubezenska se pojavi pri 13 delih, 1 delo je tematsko delno ljubezensko, 5 del prikazuje vsakdanje, stvarno življenje;
- število oseb: 2 osebi se pojavita v 3 novelah, po 3 osebe nastopajo v 7 novelah, 4 osebe v 5 delih in 5 oseb nastopa v 4 novelah;
- dogajalni čas: pri 10 delih je čas dogajanja omejen na manj kot leto dni, več kot leto dni zavzema dogajalni čas pri 9 novelah;
- dogajalni prostor: v mesto je dogajanje postavljeno desetkrat, v 2 novelah se izmenjujeta mesto – vas, osemkrat je kraj dogajanja kmečko-podeželsko okolje in enkrat je avtor novelo lociral v grajsko okolje;
- zunanja zgradba: okvirna zgodba se pojavi štirikrat, 9 novel je takšnih, da jih je Šorli razdelil na posamezna poglavja, 2 noveli sta napisani strnjeno brez kakršnih koli razdelkov, dvakrat se pojavi novela v obliki pisma, enkrat novela združuje okvirno zgodbo in pisemsko obliko, 1 novela je napisana v dnevniški obliki;
- konci: spravljiv konec se pojavi pri 6 delih, nesrečen (kriv junak, brez ženske) štirikrat, ravno tako nesrečen konec, za kar je kriva ženska, je prisoten v 3 delih, v 5 delih sta kriva ženska in moški in samo enkrat je krivda popolnoma na moški strani;
- dolžina: do 5000 besed obsega 7 del, od 5000 do 10000 besed 4 dela, od 10000 do 15000 6 novel, od 15000 do 20000 besed 1 delo in 37600 besed šteje prav tako 1 delo.

6.1 Ugotovitve v grafični obliki

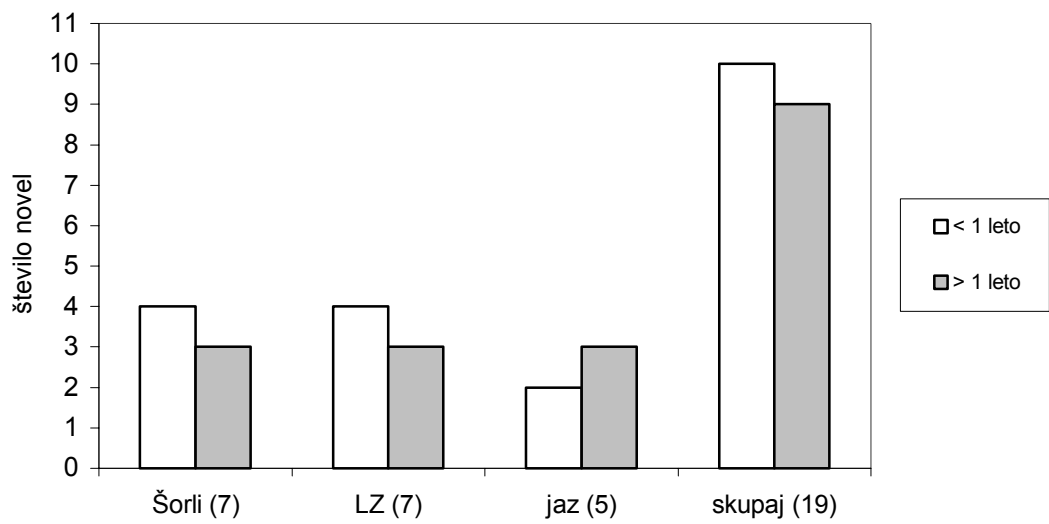
Graf 2 Tematika

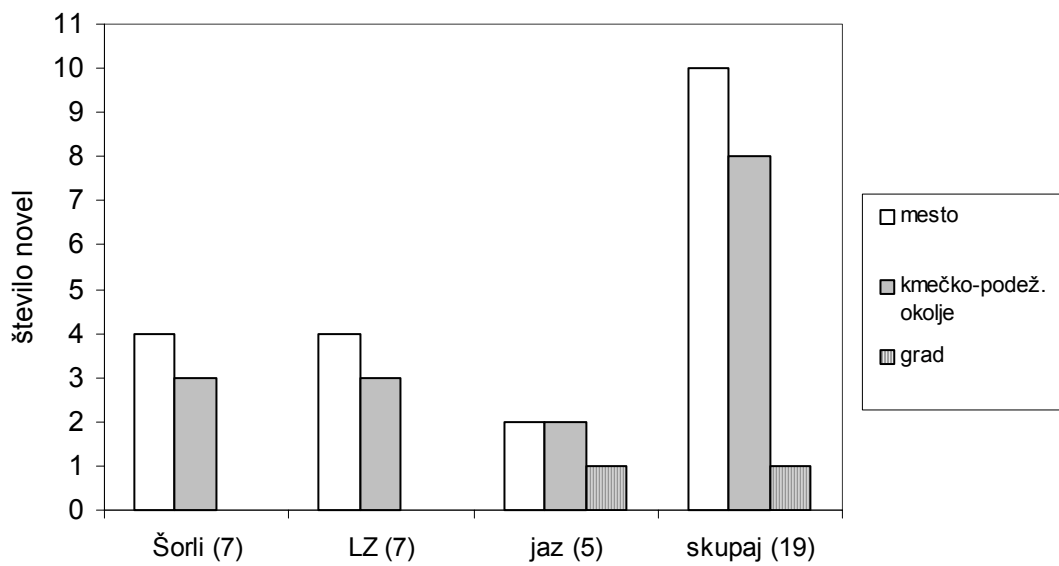
Graf 3 Število oseb

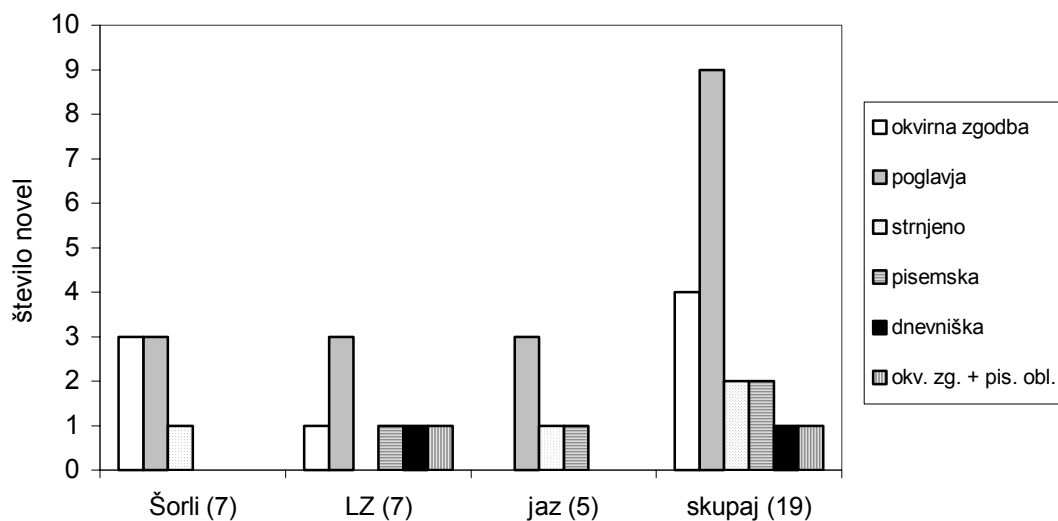
Graf 4 Dogajalni čas

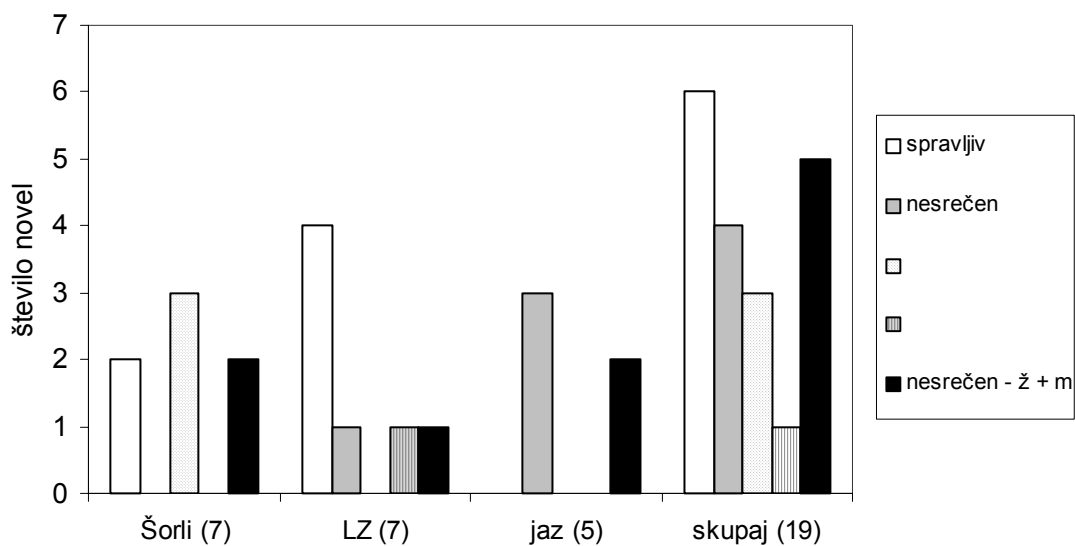
Graf 5 Dogajalni prostor

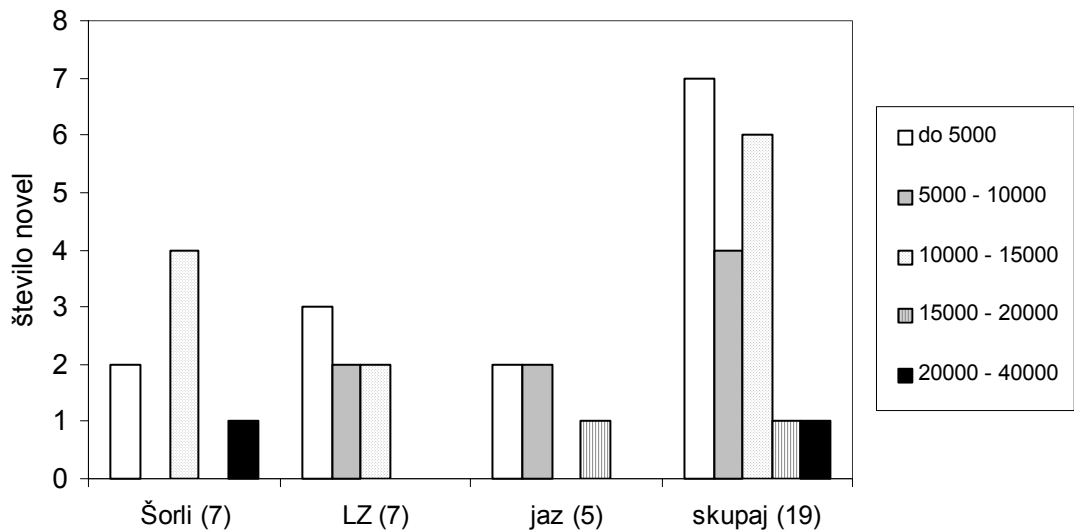

Graf 6 Zunanja zgradba

Graf 7 Konci

Graf 8 Dolžina

Po pregledu ugotovitev sem prišla do spoznanja, da je za Šorlijeve novele značilno predvsem dvoje: ljubezenska tematika, ki je resda prevladujoča, saj se pojavi pri kar 13 delih, in nesrečni konci (13 del). To sta torej kriterija, ki določata novele Iva Šorlija. Število oseb, dogajalni čas ter prostor namreč niso določujoči v taki meri, da bi lahko vplivali na vrstno oznako. Največkrat se pojavijo 3 osebe, vendar premalokrat, da bi to lahko posplošili. Tudi dogajalni čas se je pokazal kot relativen kriterij – več novel je sicer takih, pri katerih je čas omejen na manj kot leto dni, vendar je razlika zanemarljiva. Dogajanje je Šorli rad postavil tako v mesto kot na podeželje; ta kriterij je povezan z avtorjevimi osebnimi hotenji in trenutnimi navdihi in ni določujoč. Zunanja zgradba Šorlijevih novel je tako raznovrstna, da je povsem nemogoče reči, da vpliva na definicijo novele, podobno tudi dolžina del (največ del obsega pod 5000 besed, veliko jih je tudi v intervalu od 10000 do 15000). Ostane še notranji ritem, ki po definiciji novele Janka Kosa predstavlja stalno zgradbeno obliko novele, kaže pa se v dramatičnosti (gre za izrazit vrh, presenetljiv razplet – preobrat – in izrazit sklep).

Posamezne točke (vrh, zaplet, sklep) pri Šorlijevih novelah sicer lahko poiščemo, da pa bi jih postavili na skupni imenovalec, je težko. Ugotovimo lahko, da avtorjeve novele seveda niso klasično boccaccievske, notranji ritem kot tak pa ni odločujoč kriterij za določanje novel.

7 Zaključek

V diplomski nalogi sem na podlagi različnih interpretacij novele tako iz slovenskega kot tudi nemškega literarnega prostora izdelala shemo elementov, ki so za definicijo novele najznačilnejši. Nato sem glede na te elemente analizirala 19 novel Iva Šorlija in ugotovila, da je 15 novel tistih »pravih«, 3 dela sem označila kot »mejne« primere in 1 kot »kmečko« novelo.

Ivo Šorli se je izkazal kot novelist, ki ga zanima psihološka obdelava oseb, v ospredje je postavil odnos do ženske, njeno (ne)stanovitnost v zakonu oziroma nasploh razmerje med spoloma. V zvezi s temi vprašanji sta ga vedno spremljala dvom in nezaupanje, zato ni presenetljivo, če so konci njegovih novel predvsem nesrečni. Iz napisanega je razumljivo, da pri Šorliju izstopa ljubezenska tematika, dogajanje pa postavi v meščansko, kasneje, ob obujanju mladostnih spominov, tudi v kmečko-podeželsko okolje. Avtor je svoje novele rad uokvirjal, ljuba mu je pisemska, celo dnevniška oblika. Fabula mu ne povzroča težav, razpolaga namreč s precej fantazije. V tehniki pisanja večjo vlogo poleg omenjene psihološko nadrobne karakterizacije igra rezoniranje o življenjskih vprašanjih. Notranji ritem njegovih del izkazuje dinamiko in napetost, posebej so se mu posrečile novele z zapletenim dogajalnim tlorisom, ki vodijo od zapleta do vrha oziroma preobrata v izrazit konec.

Šorli se je izkazal za plodovitega ter zagnanega, pogostokrat s svojimi deli nezadovoljnega avtorja; znano je, da je mladostna dela, ko jih je pripravljajal za objavo v *Izbranih spisih*, jezikovnostilno in vsebinsko skrbno popravljal. Vsekakor si v mnogočem prezrt »bister ljubezenski psiholog« zasluži ponovno objavo vrste odličnih novel in postane bližji širši slovenski javnosti.

8 Viri

- Ivo Šorli: Barčica po morju plava. Ivo Šorli, *Izbrani spisi III*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1935.
- - Brez tragike. Novela. Ivo Šorli, *Novele in črtice*. Ljubljana: Kleinmayer & Bamberg, 1907.
- - Disonance. Ivo Šorli, *Izbrani spisi II*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1934.
- - *Golobovi*. Celje: Goričar & Leskovšek, 1924.
- - Gospod Tadej. Ivo Šorli, *Izbrani spisi I*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1933.
- - Greh. Ivo Šorli, *Izbrani spisi IV*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1935.
- - Hiša v dolini. Novela. *Slovenski narod* 1908, št. 238-40, 242, 244-6, 248, 259.
- - Iz dolgega časa. Ivo Šorli, *Izbrani spisi III*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1935.
- - Klic čez vodo. Ivo Šorli, *Izbrani spisi VI*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1935.
- - Krajši del. Ivo Šorli, *Izbrani spisi IV*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1935.
- - Literarna ljubezen. Novela. Ivo Šorli, *Novele in črtice*. Ljubljana: Kleinmayer & Bamberg, 1907.

- - Na sončnih višavah življenja. Novela. *Na novih potih*, 1902.
- - Nevesta. Ivo Šorli, *Izbrani spisi II*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1934.
- - Pešci. Iz pisem filistejca. Ivo Šorli, *Izbrani spisi II*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1934.
- - Povest o neki drugi. Novela. Ivo Šorli, *Novele in črtice*. Ljubljana: Kleimayer & Bamberg, 1907.
- - Sam. Ivo Šorli, *Izbrani spisi IV*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1935.
- - Stric Ivan. Ivo Šorli, *Novele in črtice*. Ljubljana: Kleimayer & Bamberg, 1907.
- - Tetin Tone. Ivo Šorli, *Izbrani spisi IV*. Ljubljana, Založba tiskarne Merkur, 1935.
- - Vešče. Ivo Šorli, *Izbrani spisi III*. Ljubljana: Založba tiskarne Merkur, 1935.

Literatura

Anka Andrinek: *Karakteristika pomembnejših del Iva Šorlija*. Diplomski naloga 1959. Ljubljana, 1959.

Miran Hladnik: *Slovenska kmečka povest*. Ljubljana: Prešernova družba, 1990.

Matjaž Kmecl: *Novela v literarni teoriji*. Maribor: Založba Obzorja, 1975.

- - *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba M & N, 1996.

Gregor Kocijan: Bibliografija del dr. Iva Šorlija, *Gorenjska: Revija za kulturo* 1957/58. 140-144.

- - Kratko pripovedništvo Iva Šorlija. Gregor Kocijan, *Razgledi po slovenski književnosti*. Ljubljana: Debora, 2001.

Barbara Končar: *Kmečka povest Iva Šorlija*. Diplomaska naloga 2002. Ljubljana, 2002.

Janko Kos: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: DZS, 1994.

- - *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana DZS, 1992.

Joža Mahnič: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana: Slovenska matica, 1964.

Duša Verhovec Prah: *Dr. Ivo Šorli, biografija in geneza del*. Diplomaska naloga 1959. Kranj, 1959.